

FIKİH AÇISINDAN KARŞI CİNSE DOKUNMANIN ABDESTE ETKİŐİ

Prof. Dr. Sahip BEROJE*

Özet: Bu çalışmada karşı cinse dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı meselesi ele alınmıştır. Önce mezheplerin mesele ile ilgili görüşleri verilmiş, akabinde her mezhebin dayandığı deliller serdedilmiştir. Bu kısımda mezheplerin ayette geçen dokunma (mülâme) lafzını nasıl anladıkları üzerinde durulmuş, mezheplerin hangi hadisleri ve sahabe görüşlerini kendilerine delil yaptıkları mukayeseli bir şekilde işlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, kadına dokunmanın abdesti bozmayacağı ile ilgili rivayetlerin sıhhati üzerinde özellikle durulmuş, hadis münekkitlerinin değerlendirmeleri verilmiştir. Değerlendirme kısmında ilgili rivayetlerin sıhhati ve mezheplerin görüşleri hakkındaki düşünce ve tahlillerimize yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise meselenin şer'î hükmü hakkında bizde oluşan fikhî kanaatlerimiz serdedilmeye alışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdest, ayet, dokunma, rivâyet, ihtilaf, mezhep.

The Effect of Touching the Opposite Gender on Oblution within the Context of Fiqh

Abstract: In this study, it is discussed the issue that touching the opposite gender is against the ablution. First, the sects were given views on the issue, and then the evidence on which every sect was based was revealed. In this section, it was emphasized how the sects understood the tangible sentence and tried to be processed in a comparative way as to which hadiths and hadiths the sects made evidence for themselves. In the study, especially the emphasis on the truth of the narrations about touching the woman not to disturb the ablution was given and the evaluations of the hadith verbs were given. In the appraisal section, we have our thoughts and testimonies about the truths of the narrations and views of the sects. In the conclusion section, we have tried to prevent our legal opinions about our verdicts.

Keywords: Ablution, verse, touch, religion, dispute, denomination.

GİRİŐ

Fer'î fikhî meselelerin biroğunda fukahânın ihtilaf ettiği bilinen bir husustur. Birçok etkenden dolayı fikhî meselelerde ihtilaf çoğunlukla kaçınılmaz bir olgudur. İhtilaf edilen konulardan biri de karşı cinse dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı meselesidir. Bazı mezhepler sadece namahrem (şer'an kendisiyle evlenilmesi caiz olan) cinse dokunmanın abdesti bozacağını; bazı mezhepler mahreme (kendisiyle evlenilmesi haram kılınmış) dokunmanın da abdesti boza-

* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, sberoje@yahoo.com

çağını; bazıları ise karşı cinse dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşündedirler. Bu ihtilafın sebebi, tarafların görüşlerini destekleyecek nass (ayet ve hadisler) ve uygulamaların bulunması ve bunların farklı şekilde anlaşılmaya müsait olmasıdır. Bu çalışmada amaç, tarafların görüş ve delillerini mukayeseli bir şekilde verip değerlendirmeye tabi tutmak ve bir sonuca varmaktır.

MEZHEPLERİN MESELE İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Konunun detaylarına geçmeden önce mezheplerin mesele ile ilgili görüşlerini yalın olarak vermekte fayda vardır.

Hanefilerin Görüşü: Hanefilere göre kendisine nikâh düşen kadına dokunmak, yani öpmek, okşamak, sarılmak ve kucaklamak abdesti bozmaz. Ancak aşırı mübaşeret (*el-mübaşeretü'l-fâhişe*) abdesti bozar. Aşırı mübaşeret, kadınla erkeğin çıplak olarak ferclerinin de bir birlerine değecek şekilde sarılmaları olarak tarif edilmiştir. İmam Muhammed, bu durumda bile kişiden mezi¹ çıkmadıkça abdestin bozulmayacağı görüşündedir. Ancak Hanefi uleması mübaşeret halinde mezinin gelmesinin gâlib-i hal olduğunu, ihtiyat gereken durumlarda gâlib-i halin gerçekleşmiş gibi kabul edileceğini, dolayısı ile mezinin gelip gelmemesine bakılmaksızın abdestin bozulacağını savunmuşlardır.² Kâsânî, İmam Muhammed'in görüşünün kıyasa uygun olduğunu, Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'un ise istihsana göre hükmettiklerini ifade eder.³ Kâsânî, istihsana uygun görüşün isabetli olduğuna kanidir. Çünkü şeriatla, özellikle ihtiyat gereken durumlarda sebebin müsebbeb yerine ikame edildiği bilinen bir gerçektir. Bunun benzeri bir durum, yatarak uyuyanın abdestinin bozulduğunun kabul edilmesidir.⁴ Bilindiği gibi abdesti bozan bizzat uyku değildir, uyuyan kişiden abdest bozacak bir fiilin hâsıl olmasıdır. Uyuyan kişiden böyle bir fiilin vukuû gâlib-i hal olduğu için, yatarak uyumanın abdesti bozduğu mutlak olarak kabul edilmiştir. Başka bir ifade ile sebep müsebbeb yerine ikame edilmiştir.

1 Mezi, ergen insanın tenasül uzvunun intişar etmesiyle akan saydam ve kıvamlı sıvıya denir. Abdesti bozar ama kişiyi cünüp etmez.

2 İbnü'l-Hümmam, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasi, (ö. 681/1282), *Fethü'l-Kadîr*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut ts., I, 54. İbnü'l-Hümmam, iki erkek arasında da olsa aşırı mübaşeretin abdesti bozacağını; ancak aşırı mübaşeret yoksa ferc dâhil şehvetle dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşündedir. *age.*, ay.

3 Kâsânî, Alauddin Ebû Bekr b. Mes'ud, (ö. 587/1191), *Bedâiu's-senâi'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 29. Kâsânî, Zahiru'r-Rivaye'ye göre Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'un, abdestin bozulması için ferclerin biri birine değmesini şart koşmadıklarını, Nadiru'r-Rivaye göre ise şart koştuklarını aktarmaktadır. Kerhi ikinci görüşü tercih etmiştir. Kâsânî, *Bedâi'*, I, 30.

4 Kâsânî, *Bedâi'*, I, 30. Kâsânî, *dokunma ister şehvetle olsun ister şehvetsiz olsun, ister ferce ister diğer organlara dokunsa kişinin tenasül uzvu intişar etmedikçe abdest bozulmaz*, der. *age.*, I, 30.

Mâlikilerin Görüşü: Mâlikilere göre kişi şehvet ve zevk için kadına dokunursa abdesti bozulur, eğer zevk almak amacı yoksa abdest bozulmaz. Mâlikiler, şehvet ve lezzeti esas aldıkları için onlara göre kadının üzerinde ince bir elbise de olsa lezzet amacıyla dokunma abdesti bozar.⁵ Mâlikilere göre hem dokunanın hem de dokunulananın abdesti bozulur. Onlara göre keyif ve lezzet için olursa saç ve tırnağa dokunmak da abdesti bozar.⁶

İbn Hazm, Mâlikilerin bozulmayı şehvet ve lezzet alma şartına bağlamalarının ne Kur'an'dan ne sahih veya zayıf sünnetten ne sahabe kavlinden ne de kıyas-tan hiçbir delillerinin bulunmadığını, hatta ihtiyatla da bir alakasının olmadığını ileri sürmektedir.⁷ Bir Mâliki olan İbn Rüşd de, sahabeden lezzet şartını ileri süren birini bilmediğini ifade etmektedir.⁸ Bilindiği gibi nasları makâsîd-ı şerîa (hükümün konuluş gayesi) esasına göre yorumlama sonradan ortaya çıkmış ve gelişmiş bir ta'lil şeklindedir. Bu yöntemin Mâliki Mezhebinin mümeyyiz vasfı olduğu da bilinen bir husustur. Esasen yöntemin kendisinin verimli bir istinbat şekli olduğundan şüphe yoktur. Ancak Mâlikilerin mahza taabbudî olan bu meselenin hükümünü tamamıyla hükümün konuluş gayesine bina etmeleri bizce de tartışılabilir niteliktedir. Bununla ilgili kanaatimizi değerlendirme kısmında vereceğiz.

Şâfiilerin Görüşü: Şâfiilere göre dokunmak her halükârda abdesti bozar. Buna göre ister kasıtlı olsun ister kasıtsız olsun, ister zevk ve şehvet amacıyla olsun ister başka bir amaca binaen olsun kişi nikâhının düştüğü bir kadının çıplak tenine dokunduğunda abdesti bozulur. Bu hallerde hem dokunanın abdesti bozulur hem de dokunulananın abdesti bozulur.⁹ Burada dokunan veya dokunulananın piri fani olması, erkekliğinin bulunmaması, şehvetten kesilmiş olması, temyiz çağında çocuk olması veya hünsa müşkil¹⁰ olması arasında fark olmadığı gibi,¹¹ dokunma-

5 İbn Cüzeyy, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed, (ö.741/1341), *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, (thk. ve thc. Abdullah Mişavî), Dâru'l-Hadis, Kahire 2005, s. 23; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, (ö.595/1199), *Bidâyetü'l-müctehid*, Daru'l-Kahraman, İstanbul 1985, I, 29. İbn Kudâme el-Makdisî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ömer, (ö. 682/1283), *eş-Şerhu'l-Kebîr*, Beyrut ts., I, 186.

6 İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemirî, (ö. 463/1071), *el-İstizkâr*, (thk. Abdulmutî' Emin Kalâci), Mektebetü's-Sikafiyye/Daru'l-Va'y, Kahire/Şam, 1993, III, 56.

7 İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, (ö. 456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsar*, Beytü'l-Efkari'l-Devliyye, Amman/Riyad 2003, I, 136.

8 İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 29.

9 Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, (ö. 472/1079), *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2003, I, 87-8; Şirbînî, Muhammed el-Hatib, (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc*, İstanbul 1958, I, 34-5. Esasen Şâfiî Mezhebinde kişinin mahremi olan kişiye veya küçük çocuğa dokunmasının da abdesti bozacağı görüşünde olanlar vardır, ancak Mezhepte bu görüş zayıf kabul edilmiştir. Bkz., Şirâzî., *age.*, I, 89.

10 Çift cinsiyetli insanlar için kullanılan bir tabirdir.

11 Bkz., Şâfiî, Muhammed b. İdris (ö. 204/819), *el-Ümm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1988, I, 15; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Mecmû'*, (Thk Necib el-Mutî'), Mektebetü'l-İrşâd,

nın unutarak veya dışarıdan bir zorlama ile olması; dokunulunun şehvet uyandırıp uyandırmaması, dokunmanın el ile veya başka bir organ ile olması arasında da fark gözetilmemiştir. Zira Allah Teâlâ Âyet-i Kerîme'de böyle tahsisler yapmamıştır. Bu açıdan esas alınması gereken husus mutlak dokunma ve temastır. Bunlardan lezzet ya da şehvet hissedilmesi dikkate alınmaz.¹²

Furânî ve İmâmu'l-Harameynî'nin de içinde bulunduğu bir kısım Şâfiî fukâhasına göre sadece kasten dokunma abdesti bozar.¹³

Bununla beraber Şâfiîlerin cumhuruna göre saç, tırnağa ve diş dokunmak abdesti bozmadır. Çünkü bunlara dokunmakla şehvet hâsıl olmaz. Oysa cilde dokunmak lezzet verir ve şehveti kabartır.¹⁴ Şâfiî'nin ifadeleri şöyledir: "Erkek, kadının sadece saçına dokunursa, ister şehvetle olsun ister şehvetsiz olsun ona abdest gerekmez; çünkü bu, ona iştahlanıp dokunmamak gibidir. Burada şehvetin bir anlamı yoktur, zira o kalptedir. Oysa mana (hüküm) fiile bağlanır, saç ise ciltten farklıdır."¹⁵

Mâliklerin aksine Şâfiî'ye göre, kadın veya erkeğin üzerinde ince, döküntü veya şeffaf bir elbise varken biri diğerine dokunursa hiç birinin abdesti bozulmaz. Çünkü ikisi de karşı cins değil onun elbisesine dokunmuştur.¹⁶ Şâfiîler, burada *lemsin* (dokunma) gerçekleşmediğini, çünkü elbiseye dokunmanın lems sayılmayacağını savunmaktadırlar. Şâfiî mezhebinin müfta bih görüşüne göre mahremi olan kişiye, kendisine şehvet duyulmayan küçük çocuğa ve piri faniye dokunmak da abdesti bozmadır.¹⁷

Hanbelilerin Görüşü: Ahmet b. Hanbelî'den bu konuda üç görüş rivayet edilmiştir. Bir görüşüne göre dokunmakla abdest bozulmaz, bir görüşüne göre bozulur, mezhepte fetvaya esas olan görüşüne göre ise eğer kişi şehvetle dokunursa abdesti bozulur.¹⁸ Hanbeli Mezhebinin görüşünü Muvaffakuddin İbn Kudâme'den akta-

Cidde, ts., II, 30; Ebû Bekr ed-Dîmeşkî, el-Huseynî'l-Husnâ, (ö. ?), *Kifâyetü'l-ahyâr*, (thk., A. Abdulhamit Baltacı ve diğ.), Daru'l-Hedy, Dîmeşk 1991, s. 38.

12 er-Remelî, Muhammed b. Ebi'l-Abbas b. Ahmed, (ö. 1004/1595), *Nihâyetü'l-muhtâc*, Daru'l-Fıkr, Beyrut 1989, I, 116.

13 Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 29. İbn Süreyc ise şehvetle dokunmanın abdesti bozacağı kanaatinde. Nevevî, bu görüşlerin şaz ve zayıf olduğunu belirtir. Bkz., *age.*, ay., Sebebini değerlendirme kısmında açıklayacağımız üzere biz, kasten dokunmanın abdesti bozacağı şeklindeki görüşün tercihe şayan olduğu kanaatindeyiz.

14 Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 30.

15 Şâfiî, *el-Ümm*, I, 16. Şâfiî bu ifadelerin devamında, "Bununla beraber eğer kadının saçına eliyle dokunmuşsa kişinin bu durumda abdest alması bana daha sevimli geliyor," ifadesini kullanmaktadır. Şâfiî, *el-Ümm*, I, 16.

16 Şâfiî, *el-Ümm*, I, 16. Mezhebin asli görüşü bu şekilde istikrar bulmuştur, Nevevî'nin ifadeleri de bunu teyit etmektedir. Bkz., Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 29.

17 Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 89. Ancak mezhepte ayetin umumi ifadesinden dolayı bunlara dokunmakla abdestin bozulacağı görüşünde olanlar da vardır. Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 89. Piri fani konusunda ihtilaf vardır.

18 İbn Kudâme (Muvaffakuddin), Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, (ö. 630/1233), *el-Mukni*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., s. 16; İbn Kudâme, *el-Muğni*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 186.

ralım: Ona göre abdestin bozulması meselesinde asl olan şehvetle dokunup dokunmamaktır. Kadının namahrem olup olmaması veya yaşının büyük veya küçük olması arasında fark yoktur. İbn Kudâme, bu konudaki delillerinin, nassın umumu olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ayette *en-Nisa (Kadınlar)* kelimesi amm olarak kullanılmış olup bir tahsis yapılmamıştır. Ancak abdesti bozan dokunma, şehvetle olan dokunmadır. Şehvet varsa kadınların hepsi aynıdır. Abdesti bozan dokunmanın abdest uzuvları ile sınırlandırılmayacağını, dolayısı ile kişi hangi uzvuyla dokunursa dokunsun şehvetle dokunmuşsa abdestinin bozulacağını özellikle vurgular. Akabinde, Evzâî'nin, *dokunma abdest uzvuyla olursa abdesti bozar, görüşünü; bizim bu konudaki delilimiz ayetin umumudur, delilsiz tahsis zorlamadır*, şeklinde eleştirir. Hanbelilere göre kadının saçına, tırnağına ve dişine dokunmak abdesti bozmadır. Çünkü bunlarla kadın aleyhine talak gerçekleşmez. Ayrıca bunlar (saç, diş, tırnak) kişinin ölümü veya kesilmekle necis olmazlar.¹⁹ Onlara göre bu iki durum, saç, diş ve tırnağın, bedeninin diğer kısımlarıyla aynı olmadığını göstermektedir. Mesela bir koca, hanımına; “*dişini boşadım*” dese, talâk tahakkuk etmez.

Hanbeliler ince elbise üzerinden kadına dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşündedirler. Çünkü bu durumda kişi kadının cisminde dokunmadığından, bu onun elbisesine dokunmak gibidir. Ayrıca abdestin bozulması için şehvet tek başına yeterli değildir. Nasıl ki bir erkeğin bir erkeğe şehvetle dokunması veya kadına şehvetsiz dokunması abdesti bozmuyorsa, tek başına şehvet de abdesti bozmadır. Kadın da erkeğe şehvetle dokunursa abdesti bozulur. Dokunma konusunda kadınla erkek eşittir. Şehvet varsa dokunanla dokunulan arasında da bir fark yoktur. Çünkü iki tenin temasında abdesti bozan şey aynı olduğundan hüküm ikisi için de geçerlidir. Kadının kesilen uzvuna dokunmak da abdesti bozmadır. Çünkü hem ondan kadınlık ismi kalkmıştır hem de o uzuv şehvet konusu olmaktan çıkmıştır. Erkeğin erkeğe, kişinin küçük çocuğa, kadının kadına dokunması da abdesti bozmadır. Çünkü bunlar ayete dâhil olmadığı gibi, ayette kast edilen mana kapsamına da girmezler. Erkek için şer'an da tab'an de şehvet konusu olan kadındır. Diğerleri için böyle bir şey söz konusu değildir.²⁰

19 İbn Kudâme (Muvafakuddin), *el-Muğni*, I, 190. İbn Kudâme el-Makdisi, I, 188. “... bunlarla kadın aleyhine talak gerçekleşmez” ifadesiyle şu kast edilmektedir. Bir insan, eğer filancaya dokunursam karım boş olsun derse, fakat o kişinin tenine/cildine değil de saçına veya tırnağına dokunursa karısı boş olmaz. Çünkü bu durumda onun bedenine dokunmuş sayılmaz. Bunun ne denli sağlıklı bir istidlal olduğu sorgulanabilir. Zira burada üzerinde ittifak hâsıl olmamış (mucmeun aleyh) bir görüş bir meselenin ispatı için delil olarak kullanılmıştır.

20 İbn Kudâme (Muvafakuddin), *el-Muğni*, I, 191-2. Hanbelilerin görüşü için ayrıca bkz., İbn Kudâme el-Makdisi, *Şerhu'l-Kebir*, I, 186-8. Hanbeli mezhebinde dokunmada, kadının ve kendisine dokunulmanın abdestinin bozulmayacağı şeklinde bir görüş de vardır; fakat bu görüş zayıf kabul edilmiştir. Bkz., a. mlf., *age*, I, 192.

Esasen mahreme dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşünü, delilsiz tahsis diye redd eden Hanbelilerin bu yaklaşımı da delilsiz tahsistir. Bu husus, nassda bir açıklık yoksa ga'î olsun lafzî olsun tahsisin ne denli kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Zahirilerin Görüşü: Zahirilerin görüşü şehvet hususu hariç aşağı yukarı Hanbelilerin görüşü gibidir. Zahiri mezhebinin önemli temsilcilerinden İbn Hazm'a göre, aralarında bir perde veya başka bir engel olmaksızın hangi uzvuyla olursa olsun kadının erkeğe veya erkeğin kadına *kasten dokunması* abdesti bozar. Dokunulananın, dokunan kişinin kızı, annesi, oğlu, babası olması, büyük veya küçük olması arasında bir fark yoktur. Dokunmanın şehvetle olup olmamasının da hükümde bir tesiri yoktur. Fakat bir elbise üzerinden şehvetle dokunmak abdesti bozmaz. Fakat İbn Hazm bu ifadelerden sonra, "*bu konuda Şafililerin ve Zahirilerin görüşü böyledir*,"²¹ demektedir. Oysa dikkat edilirse Zahirilerin görüşü şehvet hususu hariç Hanbelilerin görüşüyle aynıdır. Yukarıda Şâfiîlerin, karşı cinsten mahrem kişilere, kendisine nikah düşenin saç, diş ve tırnağına dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşünde olduklarını ifade etmiştik. Hâlbuki İbn Hazm'e göre bunlara dokunmak da abdesti bozar. Hatta İbn Hazm, İmâm Şâfiî'nin saç ile vücudun diğer kısımları arasında tefrik yapmasının Kur'an, Sünnet, icmâ, sahâbî kavli ve kıyâstan hiçbir delilinin olmadığını, aksine onun bu görüşünün bütün bu delillere muhalif olduğunu iddia etmektedir.²² Buna rağmen yukarıdaki ifadeyi niçin kullandığı anlaşılamamaktadır.

İbn Hazm, bu konuda Şa'bî, İbrahim en-Nehâî ve Hammad'ın görüşünü tercih ettiğini ifade etmektedir. İfadesi şöyledir: "*Şa'bî, İbrahim en-Nehâî ve Hammad'dan sahih bir şekilde sabittir ki onlara göre her halükârda kasıtlı bir şekilde öpene abdest gerekir. Böyle olunca buna şehvet de dâhil olur. Biz de böyle söylüyoruz; bu, Mâlik'in görüşü değildir*."²³ Görüldüğü gibi İbn Hazm şehveti değil, kasıtlı dokunmayı şart koşuyor. İbn Hazm'ın ifadelerinden şunları anlıyoruz: Kastın aranması ile şehvetin aranması aynı şey değildir, şehvet varsa kasıt da var demektir, bu durumda zaten abdest bozulur. Buna mukabil kasıtlı dokunma her zaman şehvet uyandırmadığı gibi şehvet amaçlı da olmayabilir; bu açıdan dokunmada kasıt varsa şehvet ve lezzet hâsıl olmasa da abdest bozulur. İşte bu görüş, bu açıdan Mâlikilerin gö-

21 İbn Hazm, *el-Muhalla*, I, 135. İbn Hazm da Hanbeliler gibi bu görüşüne ayetin umumunu delil göstermektedir. Ona göre ayetin âmm ifadesinden istisna yapmak, delilsiz tahsistir. Bkz., *age.*, a.y.

22 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, I, 136. Konu ile ilgili araştırma yapan Hüseyin Kahraman, İbn Hazm'ın ibaresini esas almış olacak ki, o da Zahirilerin görüşünün Şafililerin görüşü ile aynı olduğu yanlışlığına düşmüştür. Bkz., *Hadislere Göre Karşı Cinsle Dokunmanın Abdeste Etkisi*, s. 70-1.

23 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, I, 136.

rüşüyle aynı değildir. Yani İbn Hazm bu konuda Şâfiî ile Mâlikî arasında bir yerde durmaktadır. Biz de bu görüşü isabetli buluyoruz. Gerekçesini değerlendirme kısmında vereceğiz.

Mesele ile ilgili Mezhep görüşleri kısaca bundan ibarettir. Bu farklı görüşlerin ortaya çıkmasında etkili olan amilleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Abdest ile ilgili ayetlerde geçen “أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ” “...ya da kadınlara dokunduysanız”, şeklindeki ifadenin farklı anlaşılması;

2- Hz. Peygamber’in abdestli iken bazı hanımlarını öptüğü ve abdest almadan namaz kıldığını dair rivayetlerin sıhhati üzerinde ittifak sağlanamaması;

3- Hz. Peygamber’in namazda iken bazı hanımlarına dokunduğu ile ilgili rivayetlerin ihticaca elverişli olup olmadığında ihtilaf edilmesi,

4- Bu konuda sahabeden farklı görüşlerin rivayet edilmiş olması hususlarıdır.

Bu meseledeki ihtilafın ana sebebi bu dört husustur. Şimdi mezheplerin kendi görüşlerini hangi delillerle savunduklarına geçelim. Önce konu ile ilgili ayetleri verip mezheplerin ayetlerde geçen ilgili ifadeyi nasıl anladıkları üzerinde duracağız.

Bu konuda Kur’an’da iki ayet vardır. Nisa (4/43) süresindeki ayet şöyledir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا

Maide (5/6) süresindeki ayet ise şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Bu iki ayette ihtilafa sebep olan kısım “أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ” ifadesidir. Bu ifadenin yalın anlamı, “...ya da kadınlara dokunduysanız”, şeklindedir. Buna göre her iki Ayetin, bu ifadenin içinde yer aldığı kısmının tercümesi şöyledir: “...Eğer

cünüp iseniz temizlenin, şayet hastaysanız veya bir yolculukta iseniz veya biriniz tuvaletten gelmiş ise ya da kadınlara dokunduysanız ve bu hallerde abdest almak için su bulamadıysanız, temiz toprakla teyemmüm edin...” Görüldüğü gibi ayette, kadınlara dokunmanın abdest almayı gerektiren bir durum olduğu hükmü yer almaktadır. Burada üzerinde ihtilaf edilen husus, ayette kadınlara dokunmanın hangi anlamda kullanıldığıdır. Acaba ayette geçen *أَوْ لَأَمْسْتُمُ النِّسَاءَ* veya kadınlara dokunduysanız ifadesi hakiki anlamda mı kullanılmıştır, yoksa bununla kinaye yoluyla cinsel ilişki mi kast edilmiştir? Yukarıda da geçtiği üzere mezheplerin çoğuna göre ayetlerde *dokunma* hakiki anlamda kullanılmıştır. Hanefilere göre ise *dokunma* lafzı ile kinaye yoluyla cinsel ilişki kastedilmiştir.²⁴ Burada her iki tarafın görüşlerini dayandırdığı delilleri vermeye çalışacağız.

Hanefi Mezhebinin Görüşü ve Dayanakları: Hanefiler, ayette dokunmanın cinsel temastan kinâî olarak kullanıldığı görüşündedirler. Bu görüşlerini öncelikle bazı rivayetlere dayanarak savunmaktadırlar.

Hanefilerin esas delili, Hz. Aişe'den farklı lafızlarla rivayet edilen; *Hz. Peygamber bizi öperdi (veya bazı hanımlarını öperdi) sonra da abdest almadan namaz kıları,*²⁵ şeklindeki rivayettir.²⁶

Yine Hz. Aişe'den gelen diğer bir rivayet şöyledir: “*Bir gece Hz. Peygamber'i bulamadım, (gece karanlığında) onu aramaya koyuldum. Elim ayağının oyluğuna geldi. Secdedeydi ve şöyle diyordu:*” اللهم أعوذ بعفوك من عقوبتك و رضاك من سختك “Allah'ım cezandan affına, hoşnutsuzluğundan da rızana sığınırım.”²⁷

Cessas, *Eğer kadına dokunmak abdesti bozsaydı Hz. Peygamber secdede devam etmezdi, çünkü abdestsiz secdeye devam etmesi caiz değildir,* ifadesini kullanmaktadır.²⁸

Cessas, *Lems*'in iki anlama (dokunma ve cima) ihtimali olduğunu, ayette hangi anlamda kullanıldığına dair bir delil bulunmadığını, bundan dolayı hangi anlama geldiğinin anlaşılması için içtihat yapıldığına dikkat çeker. Ona göre *Lems* ile cima kast edilmiş olabilir. Nitekim Hz. Ali, İbn Abbas ve Ebû Mûsa el-Eşarî böyle anlamışlardır. *Lems* ile elle dokunma da kast edilmiş olabilir. Nitekim Hz. Ömer,

24 Bu görüşlerin iyi bir özeti için bkz., İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müçtehid*, I, 29.

25 Bu anlamdaki rivayetlerin sıhhati üzerinde ciddi bir ihtilaf vardır. İleride bunlar üzerinde durulacaktır.

26 Cessâs, Ebû Bekr Ahmet b. Ali er-Râzî (ö. 370/980), *Ahkâmü'l-Kurân*, Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî, Beyrut 1325, II, 369. Kâsânî, *Bedâi'*, I, 30.

27 Hadisle ilgili geniş bilgi ileride gelecektir.

28 Cessâs, *age.*, II, 369.

Abdullah b. Mesûd böyle anlamışlardır. İşte Cessas burada yukarıdaki rivayetlerin *Lemsin* hangi anlamda kullanıldığını vuzuha kavuşturduğunu, bu rivayetlerin Allah'ın buradaki muradının elle dokunmak olmayıp cima olduğunu ortaya koyduğunu savunur. Her ne kadar *اللمس* *Lems*'in hakiki anlamı elle dokunmak ise de bu fiil kadınlara izafe edildiğinde kastedilen şeyin *الوطء* *el-Vat'*, yani cinsel ilişki olduğu anlaşılır. Esasen *el-Vat'*ın da hakiki anlamı ayakta yürümezdır, fakat kadınlara izafe edildiğinde bundan cinsel ilişkiden başka bir şey anlaşılmaz. Cessas, *lems* anlamındaki kelimenin başka ayetlerde de cima anlamında kullanılmasını görüşüne delil gösterir. Örneğin “... وَإِنْ طَلَلْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ...” “Eğer onlara (kadınlara) dokunmadan onları boşarsanız...” ayetinde dokunma, cima anlamında kullanılmıştır.²⁹

Hanefiler yukarıda geçen rivayetlerle yetinmemişler kendi görüşlerinin doğruluğunu *sahabe kavli* ve *umûmu'l-belva* gibi delillerle de savunmuşlardır.

Hanefiler daha çok sahabeden İbn Abbas'ın *Lems* ile ilgili görüşünü kendilerine delil yapmışlardır. Onun *Tercümanu'l-Kur'an* olduğunu, bu açıdan görüşünün tercih edilmesi gerektiğini savunurlar.³⁰ Rivâyete göre Araplarla Mevâli (Arap olmayanlar) *Lemsin* anlamı üzerinde tartıştılar. Araplar *Lemsin* cima anlamında kullanıldığını, Mevâli ise cima dışındaki dokunmalar için kullanıldığını savunurlar. Konuyu İbn Abbas'a götürürler, O, Arapların görüşünün doğru olduğunu söyler. *Lemsin* Araplar arasında cima anlamında kullanıldığı, ayette de bu anlamda kullanıldığı görüşü İbn Abbas'tan farklı tariklerle rivayet edilmiştir.³¹ Hz. Ali ve Ebû Mûsa el-Eşarî'nin de bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.³²

Hanefilere göre kadınlara dokunmak *umumu'l-belvadır*. Bu konudaki *belva* (herkesi ilgilendiren yönü) küçük ve büyük abdest bozma meselesinden daha fazladır. Eğer kadınlara dokunmak abdesti bozsaydı, *umumu'l-belvadan* dolayı herkesin hükmünü bilmeye ihtiyaç duyduğu bir mesele olduğundan, Hz. Peygamber

29 Cessâs, *age.*, II, 370. Cessâs, ayetin söz diziminden de *Lems* kelimesinin cima anlamında kullanıldığını ispat etmeye çalışır. Fakat uzunca izah tarzı hem bıktırıcı hem yeterince anlaşılır değil hem de çelişkiler içermektedir. Örneğin, yukarıdaki ifadelerinde, *Lemsin* her iki anlama (dokunma ve cima) da ihtimali olduğunu, hangi anlamda kullanıldığına dair ayette bir delil bulunmadığını söylerken; akabinde ayetin hükmü ifade ediş biçiminden hareketle *Lemsin* cima anlamında kullanıldığını ispat etmeye çalışması bir çelişkidir. Bkz., *age.*, II, 370 -vd. Konunun anlaşılmasına katkı sağlayacak nitelikte gözükmediğinden bu kısımda söyledikleri buraya alınmamıştır.

30 Kâsânî, *Bedâi'*, I, 30.

31 Bu rivayetler için bkz., Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-beyan an te'vîli âyi'l-Kur'an*, Daru's-Selam, Kahire 2009, III, 2339-40; Dârekutnî, Ali b. Ömer, (ö. 385/868), *Sünenu'd-Dârekutnî*, (Ta'lik, Ebû Tayyib Muhammed Abâdî), Müessesetür-Risâle, Beyrut 2004, I, 259; Şevkânî, Muhammed b. Ali, (ö. 1255/1839), *Neylü'l-evtâr*, yy., ts., I, 195.

32 Bkz., Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 370.

insanları kendi hallerine bırakmazdı. Bu tür durumlarda hükmü bazılarına söyleyip bazılarına söylememesi caiz değildir.³³

Kadına dokunmanın abdesti bozduğu ile ilgili rivayet ve görüşlerin *umumu'l-belva* gerekçesiyle reddedilmesi tavrının, Ebû Hanife ve arkadaşlarında görülmediğini, bunun Cessas gibi sonraki dönem Hanefi âlimleri tarafından ileri sürüldüğünü, Ebû Hanife'ye isnadının ancak tahric yoluyla mümkün olabileceğini, Ebû Hanife'nin bu konudaki dayanağının sadece maruf ve mevkûf bazı hadisler olduğuna dikkat çeken araştırmacılar da vardır.³⁴

Kâsânî, Hanefilerin görüşü için Hz Aişe'den gelen rivayeti delil gösterirken, zorluk (الحرَج) gerekçesini de ileri sürer. İlgili rivayeti esas aldığından, ona göre bizzat dokunmak abdesti bozmaz, bu, bir erkeğin bir erkeğe bir kadının bir kadına dokunmasına benzer. Ayrıca karı ile kocanın biri birlerine dokunmaları çokça vukû bulan bir durumdur. Eğer bunun abdesti bozduğunu kabul edersek insanları sıkıntıya sokmuş oluruz.³⁵

Bu yaklaşımdaki temel problem, Kâsânî'nin taabbudi olan bir meselede akıl yürütmesidir. Oysa bu tür taabbûdi meselelerin hükmü akıl yürütmeye (kıyasla) bilinemez. Taabbudi konularda ancak hükmün bilinmesinin zorunluluk arz ettiği durumlarda akıl yürütmeye cevaz verilmiştir. Hâlbuki bu meselede böyle bir durum söz konusu değildir. Ayrıca dokunma sadece karıkoca arasında cereyan eden bir olay değildir. Namahrem olan bir erkekle bir kadın da hiçbir zaruret olmadan şehvet amaçlı biri birine dokunabilirler. Hanefiler bu durumu ilgili hükümden istisna etmediklerine göre, Kâsânî'nin zaruret gerekçesi, hem mezhebin yaklaşımını izah etmede yetersiz kalmaktadır hem de genel usule aykırıdır.

Cessas'ın ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Hanefilerin ayette *lemsin* اللّمس kinaî olarak cinsel ilişki anlamında kullanıldığı şeklindeki görüşlerinin temel dayanağı, esasen yukarıda delil olarak gösterilen rivayetlerdir. Eğer bu rivayetler sağlamsa, Hanefilerin, *sahabe kavli* ve *umumu'l-belva* delillerinin ilgili rivayetleri teyit açısından önemi olur. Eğer ilgili rivayetler sened açısından zayıf veya delil olma yönü ile elverişli değilse, istidlal ettikleri diğer delillerin güçlü olup olmadığı ancak diğer görüş sahiplerinin delilleriyle mukayese edildiğinde ortaya çıkar.

33 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, II, 369. Cessâs, “şayet kadına dokunmak abdesti bozmuyorsa Hz. Peygamber'in bunu ümmetine bildirmesi gerekmez miydi?” sorusuna da cevap vermeye çalışmaktadır. Bkz., *age.*, II, 370.

34 Yiğit, Metin, *Ebû Hanife'nin Usûl Anlayışında Sünnet*, İz Yay., İstanbul 2009, s. 321.

35 Kâsânî, *Bedâi'*, I, 30.

Mâliki Mezhebinin Görüşü ve Dayanakları: Mâliki âlimlerinden İbnü'l-Arabi, meseleyi önce dilbilim açısından ele almaktadır. Konuya başlarken dilbilimci Müberred'in, لمس 'in cinsel münasebette bulunmak, لامس 'nin ise öpmek anlamına geldiğini, çünkü öpmenin iki kişi arasında gerçekleştiğini, bu açıdan kasıt ve fiil olarak kadından sadır olacak fiilin öpme olduğunu; fakat cinsel ilişkide kadının bir fiili olmadığı şeklindeki görüşünü aktarır; fakat kendisi bu yaklaşımı reddeder. O, her iki fiilin nakilde yani kullanımda eşit olduğunu, لمستم'un her iki manaya gelme ihtimali bulunduğunu, bunun da aynı لامستم gibi olduğunu, bunda da erkeğin fiiline karşı kadının bir fiilinin olması gerekmediğini söyler. Akabinde, “eğer iki kıraatin anlamı farklı olsaydı ona iki farklı hüküm verirdik ve onları iki farklı ayet gibi değerlendirirdik, bunda bir tenâkuz ve teâruz da olmazdı”,³⁶ ifadelerini kullanır.

Burada anlatılmak istenen şudur: Bilindiği gibi ayette geçen اللمس kelimesi bir kıraate göre لامس bir kıraate göre ise لمس şeklinde okunmuştur. Müberred'in görüşü esas alındığında iki farklı kıraatten iki farklı hüküm çıkar. Oysa İbnü'l-Arabî, fiilin iki farklı formunda iki farklı anlamın eşit düzeyde bulunduğunu, dolayısı ile iki farklı kıraatten iki farklı hüküm çıkarılamayacağını savunmaktadır. Bu açıdan Mâlikiler, Lemsin ayette elle dokunma anlamında mı yoksa kinâi olarak cima anlamında mı kullanıldığını, fiilin sîgasından ve kullanımından değil, ayetin hükmü ifade etme biçimine ve sahabe görüşlerine dayandırmışlardır.

İbn Abdilberr, *mülâmeseyle cima kastedilmiştir*, diyenlere karşı, *mülâmeseyle mutlak olarak kullanıldığında Araplar bundan sadece elle dokunmayı anlarlar*, delilini ileri sürer. Burada hadislerde lems kelimesinin elle dokunmak anlamında kullanıldığına dair rivayetleri de verir. O'na göre bir kıraatte, bu kelimenin “أو لمستم” şeklinde okunması da ayette (لامستم)'ün elle dokunma anlamında kullanıldığını göstermektedir. Zahir ve umumi bir lafzın gerçek anlama hamledilmesi, kinâi anlama hamledilmesinden evladır.³⁷

Mâlikiler'in, أو لمستم fiilinin ayette *eğer elle dokunursanız* anlamında kullanıldığına dair nakli delilleri şunlardır: İmam Mâlik, Salim b. Abdullah'ın babası Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet eder: “*Adamın hanımını öpmesi ve onu eliyle okşaması mülâmesedir. Kim hanımını öper veya ona eliyle dokunur/okşarsa ona abdest gerekir.*” Yine İmam Mâlik, Abdullah b. Mes'ud'dan, “*Kişiye, hanımını öpmesinden dolayı abdest gerekir*” sözünü rivayet eder. Aynı sözü İbn Şihab ez-

36 İbnü'l-Arabi, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah (ö. 543/1143), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1988, I, 564.

37 İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 54-5.

Zühri'den de aktaran İmam Mâlik, *bu konuda duyduklarım içerisinde en beğendiğim bunlardır*, ifadesini kullanır.³⁸

Mâlikî, mezhebini tedvin eden Sahnun'un aktardığına göre, Hz. Aişe, Said İbnü'l-Müseyyeb, Rabia b. Ebi Abdurrahman, Abdullah b. Yezid b. Hürmüz, Zeyd b. Esleme, Yahya b. Said, Leys b. Sa'd ve İbrahim en-Nehai' öpmeden dolayı abdestin bozulacağı görüşündedirler.³⁹ İbn Abdilberr bu isimlere tabi'undan, Ubeyde es-Selmanî, Mekhul ed-Dımeşkî, Hammad b. Süleyman'ı da ekler, ayrıca bunun Medine ehlinin cumhurunun görüşü olduğunu aktarır.⁴⁰

İbnü'l-Arabî, لامستم 'un öpme ve dokunma anlamına geldiğini, ayetteki ifadelerin de bunu teyid ve izah ettiğini şöyle açıklar: Ayetteki, *cünüpken namaza yaklaşmayın* ifadesi *cimanın hükmünü*; *sizden biriniz abdest bozmuş ise* ifadesi abdestsizliğin hükmünü, *eğer kadınlara dokunduysanız* ifadesi ise *dokunma ve öpmenin hükmünü belirleyen* cümlelerdir. Bu durumda üç hüküm için üç ayrı ifade/cümle olmuş olur. İşte bu ilmin ve i'lamın nihâî noktasıdır. Eğer التمس 'ten kastın cima olduğunu söylersek, ayette bir hükmün iki defa tekrar edilmiş olduğunu iddia etmiş oluruz. Oysa Kelam-ı Hakîm bundan münezzehtir.⁴¹

Mâlikilerin şehvetle dokunmayı şart koşmaları konusundaki delileri ise Hz. Aişe'den gelen, *'Bir gece Hz. Peygamberi yatağında bulamadım, el yordamıyla onu aramaya koyuldum, elim iki ayağının arasına (ya da oyluğuna) geldi. Secdedeydi ve her iki ayağı dikili vaziyette idi. Şöyle diyordu: "Allah'ım hoşnutsuzluğundan rızana, cezandan affına, senden sana sığınırım. Seni övmeye gücüm yetmez, sen kendini nasıl övüyorsan öylesin"*⁴² şeklindeki rivayettir. İbn Abdilberr; bu (rivayet) gösteriyor ki, keyif/şehvet amaçlı olmayan dokunmalar ayette kast edilen mülâmeseye (dokunmaya) dâhil değildir, demektedir.⁴³ Yani Mâlikilere göre bu olayda cilde temas olduğu halde Hz. Peygamber'in namaza devam etmesi, buradaki dokun-

38 Malik b. Enes, (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut 1983. s. 48. Ayrıca bkz., Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin b. Ali, (ö. 458/1056), *es-Sünenü'l-Kubrâ*, Daru'l-Ma'rifet Beyrut 1992, I, 123; İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 43. İbn Mesûd'un görüşünü aktaran İbnü'l-Arabî, *Küfi olduğu halde acaba Ebû Hanîfe, Abdullah b. Mesûda niye muhalefet etmiştir*, göndermesinde bulunur. İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kurân*, I, 564.

39 Sahnun b. Said et-Tenûhi, (ö. 240/854), *el-Müdevvenetü'l-kubrâ*, Daru Sadır, Beyrut, 2005, I, 13.

40 İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 46.

41 İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kurân*, I, 564.

42 Müslim, "Salât", 42, (h.no: 486); Lafız farklılıkları ile bkz., Malik, *el-Muvatta'*, "Babu'd-Duâ", (h.no: 497); Ebû Davûd, "Salât", 153, (h.no: 879); Nesâî, "Tahâret", 120, (h.no: 169); Tirmizî, "De'âvât", 77, (h.no: 3493); İbn Mace, "Duâ", 3, (h.no: 3841); Dârekutnî, *Sünen*, I, 260.

43 İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 56. Bu ve benzeri hadislerin ihticaca elverişli olup olmadığı ile ilgili görüşler ileride gelecektir.

manın keyif/şehvet amaçlı olmamasından dolayıdır. Aksi halde Hz. Peygamber'in namaza devam etmemesi gerekirdi. Mâlikiler şöyle bir mantık da yürütmektedirler: Nasıl dokunma olmadan tek başına lezzet abdesti bozmuyorsa, aynı şekilde lezzet içermeyen dokunma da abdesti bozamaz.⁴⁴ Yani ancak şehvet amaçlı olan dokunmalar abdesti bozar.

Bilindiği gibi Mâliki Mezhebi, hükümlerin konuluş gayesini önemseyen bir mezheptir. Burada da bu gayeyi tespitiye yönelmişler ve yukarıdaki rivayeti bu doğrultuda yorumlamışlardır. Buna göre dokunmanın abdesti bozmasının arkasındaki esas sebep (esasen hikmet ve saik) şehvettir. Sebep olmayınca hüküm de olmaz.

Şâfiî Mezhebinin Görüşü ve Dayanakları: Şâfiîler bu konuda öncelikle *المس* kelimesinin sözlük anlamını esas alırlar. Onlara göre kelimenin sözlükteki hakiki anlamı elle dokunmaktır. Şâfiî bunun için şiirle istihsad etmektedir: *...أطلب الغنى... و ألسمت كفى كفه أطلب الغنى* “Zenginliğinin bana geçmesi ümidiyle elimi onun eline sürdüm. (dokundum).”⁴⁵ Görüldüğü gibi şair burada *lems*'i, *dokunmak* anlamında kullanmıştır. Bu açıdan Şâfiîler *mulâmese* kelimesinin ayette hakiki anlamında kullanıldığı görüşündedirler. Bir kelimenin hakiki anlamından çıkarılmasını, yani tevilini gerektiren ciddi bir sebep yoksa hakiki anlama hamli esastır. Oysa burada kelimenin hakiki anlamından çıkarılmasını gerektiren bir sebep yoktur.

Şâfiîlerin nakli delilleri aşağı yukarı Mâlikilerin dayandığı delillerle aynıdır. İmam Şâfiî de bu meselede hocası Mâlik'in, Abdullah b. Ömer ile Abdullah b. Mesud'tan rivayet ettiği görüşü esas alır.⁴⁶ İmam Nevevî, Hz. Ömer'in de bu görüşte olduğunu söyler.⁴⁷

Ancak Şâfiîlerin bu meseledeki asıl dayanağı ayetin metnidir. Bizzat İmam Şâfiî'nin ifadeleri şöyledir: Cenab-ı Allah ayette cünübün temizlenmesini emrettikten sonra, *“...Eğer hasta iseniz yahut seferde iseniz ya da abdest bozmuş iseniz ya da kadınlara dokunmuşsanız fakat su bulamamışsanız teyemmüm edin,”* buyurmaktadır. Burada abdest bozmadan dolayı abdest almayı vacip kılması ile kadınlara dokunmadan dolayı abdest almayı vacip kılması aynı benzerliğe sahiptir. Çünkü (Cenab-ı Hak) cünüplükten sonra kadınlara dokunmayı abdest bozmayla

44 İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 57.

45 Şâfiî, *el-Ümm*, I, 15.

46 Şâfiî, *el-Ümm*, I, 15.

47 Nevevî, *el-Mecmû*, II, 34. İbn Abdilberr, Hz. Ömer'in hanımını öptüğü ve abdest almadan namaz kıldığı rivayetinin Medine ehlinin isnadıyla sabit olduğunu söyler. Ancak müteakip sayfada bu konu açısından zıt anlam çıkarılacak başka bir görüşünü verir ve; *“eğer bu rivayet doğru ise Hz. Ömer'in bu konudaki görüşü üzerinde ihtilaf olduğu ortaya çıkar,”* ifadelerini kullanmaktadır. İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 44, 45.

bitişik zikretmiştir. Bu da mülâmesenin elle dokunma anlamında kullanıldığını göstermektedir. Oysa öpmek cünüplükten farklı bir şeydir.⁴⁸ Zira kişi sadece öpmeyi dolaylı cünüp olmaz.

Dikkat edilirse ilmî kavramların henüz gelişmediği bir dönemde yaşayan Şâfiî içtihadını önemli bir dil kuralına bina etmiştir. Bu da, matuf ve matufun aleyhin hükmünün aynı olması gerektiği esasıdır. Kavramların istikrar bulduğu klasik dönem Şâfiî âlimleri de aynı esastan hareketle bunu şöyle izah etmişlerdir: Ayette, Allah, *Lemsi* (اللمس) abdest bozmaya atfetmiştir ve suyun bulunmaması durumunda her ikisi için de teyemmüm etmeyi vacip kılmıştır. Bu da mülâmesenin, abdest bozmak gibi bir abdestsizlik (hades) hali olduğuna delalet eder. *Lems'e* cima anlamı vermek, ayetin zahiri anlamına muhaliftir.⁴⁹

İfade edilmek isteneni şöyle açabiliriz: Ayette biri birine atfedilen durumlar aynı hükme tabi kılınmıştır. Hüküm burada, suyun bulunması durumunda abdest almak, suyun bulunmaması durumunda teyemmüm etmektir. Eğer *Lemsle* cimanın kast edildiğini söylersek, biri birine atfedilen bu iki durumdan birinin, yani *Lemsin* ilgili hükmün kapsamına girmediğini iddia etmiş oluruz. Çünkü cimanın doğurduğu sonuç abdestsizlik değil, cünüplüktür; cünüplük ise abdest almakla değil, yıkanmakla ortadan kalkar. Oysa dil bilgisi kuralları gereği matufun matufun aleyhin hükmü her zaman birdir. Bunun aksini iddia etmek ayetin zahiri anlamını itibara almamak demektir.

Şâfiîler *Lemsin* bazı ayet ve hadislerde elle dokunmak anlamında kullanılmasını da görüşlerine delil yapmaktadırlar. Şâfiî, *mülâmesenin* elle dokunmak anlamına geldiğine, “Hz. Peygamber (a.s) *mulâmese ve münabezeden neyh etti*” hadisini delil göstermektedir.⁵⁰

Dikkat edilirse, hem âyette hem de bu hadiste “لمس” dokundu fiili aynı kalıpta, yani “لامستم” şeklinde mufâ’ale bâbında kullanılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki Şâfiî bundan hareketle, nasıl ki hadiste *mulâmese* kelimesi *dokunmak* anlamında kullanılmışsa, âyette de bu anlamda kullanıldığı sonucuna varmıştır. Kaldı ki Şâfiîlere göre âyette geçen fiilin “لامستم” (lâmestum) şeklinde okunması ile bazı kıraatlerde

48 Şâfiî, *el-Ümm*, I, 15.

49 er-Remelî, *Nihayetü'l-muhtâc*, I, 116; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 34.

50 Şâfiî, *el-Ümm*, I, 16. Hadisin geçtiği yerler için bkz., Nesâî, “Buyû”, 24; Müslim, “Buyû”, 1-2; Ebû Davûd, “Buyû”, 25; Timizî, “Buyû”, 69. *Mulâmese* ve *Munâbeze*, cahiliyye döneminde uygulanan iki alış-veriş çeşidiydi. *Mulâmese*, bir şahısın düşünmeksizin arkadaşının elbisesine dokunmasıydı. Bunu yaptığı zaman arkadaşı onu incelemeyi zorunda kalırdı. *Munâbeze* ise, biri diğerine *eğer bu elbiseyi sana atarsam onu alman vacip olur*, demesiydi. Bunu yaptığında arkadaşı onu almak zorunda kalırdı. Bkz., Aynı kaynaklar, aynı yerler. Bu iki alış veriş çeşidinde, bir akdin olmazsa olmazları olan rıza, icab-kabul ve pazarlıktan vaz geçme hakkı gibi hususlar bulunmadığından Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.

geçtiği üzere “لمستم” (*lemestum*) şeklinde okunması arasında da bir fark yoktur.⁵¹

Ayrıca Şâfiî fukahası, “Eğer biz sana sayfalara yazılı bir Kitap indirseydik ve onlar ona elleriyle dokunsalardı «فلمسوه بأيديهم» şüpheniz olmasın küfredenler, ‘bu açık bir sihirdir,’ derlerdi.” (En’âm, 6/7), ayetini; Hz. Peygamber’in, zina ettiğini söyleyen bir adama, لعلك لمست “Belki sen dokunmuşsundur”⁵², yani öpmüş veya okşamışsındır hadisi ile Hz. Peygamber’in, zina yaptığını söylediği Maiz’e; لعلك لمست “belki sen öpmüş veya dokunmuşsundur” hadisini lems kelimesinin dokunma anlamında kullanıldığına delil gösterirler. Bunun yanında Hz. Ömer’in; القبلة من اللمس فتوضؤا منها “öpmek dokunmadır, ondan dolayı abdest alınız” sözü ile Abdullah b. Mesud’dan rivayet edilen, “Öpmek lemstir, ondan dolayı abdest gerekir, lems cima dışındaki bütün dokunmalardır,”⁵³ şeklindeki sözünü de delil gösterirler. Lemsin cima dışındaki dokunmalar için kullandığına Hz. Aişe’den gelen şu rivayet de delil gösterilmektedir: “Hz. Peygamber her gün bir müddet yanımıza uğrar, yanımızda kaylule yapar, bizi öper ve bize dokunurdu”⁵⁴ ويلمس Hz. Aişe’nin burada lemsi cima dışındaki dokunmalar için kullandığı açıktır.

Tabi ki bu delillere itiraz edenler de vardır. Örneğin, Şevkânî’nin, Lemsle ilgili İbn Ömer ve İbn Mesud’dan gelen rivayetler hakkındaki mütalaası şöyledir: Lemsin gerçek anlamının elle dokunma olduğunu biz de inkâr etmiyoruz, ancak biz meseleyi çevreleyen karinelerin burada mecazî anlamı gerekli kıldığını iddia ediyoruz. Onların, *öpmeden dolayı abdest gerekir*, görüşlerine gelince, saha-be kavli delil olmaz, hele özellikle Şârî’den gelene muarız ise. Oysa ilim denizi İbn Abbas, –ki o Allah’ın Peygamber’in duası sayesinde Kitabı’nın tevlini öğrettiği kişidir- ayette geçen dokunmanın cima olduğunu tasrih etmiştir. Bu meziyetinden dolayı onun Kur’an’la ilgili açıklamalarının başkalarınınkinden daha tercihe şayan olduğu kabul edilmiş (takarrür etmiş) bir gerçektir. Şevkânî, burada, bir bedevinin Hz. Peygamber’e, إن امرأتى لا ترد يد لامس “... benim hanımım kendisine dokunan (لامس) hiçbir eli (kimseyi) geri çevirmez.” sözünü de delil göstermektedir. Çünkü burada *dokunma* zinadan kinâye olarak kullanılmıştır.⁵⁵ Görüldüğü gibi hiçbir kesim görüşüne delil bulmakta zorlanmamıştır.

51 er-Remelî, *Nihayetü’l-muhtâc* I, 116.

52 Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 34.

53 Beyhâkî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, 124; İbn Hacer, *Telhisu’l-Habir fi Tahrirci Ehâdisi Râfi’i’l-Kebir*, Medine 1974, I, 132; Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, I, 195. İmam Malik, Zuhri kanlıyla Salim b. Abdulah’tan, “Kişinin hanımını öpmesi ve okşamayı mülâmesidir. Kim hanımını öper veya ona eliyle dokunursa ona abdest gerekir,” sözünü rivayet etmiştir. Beyhâkî, *age.*, ay.

54 Beyhâkî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, 124; İbn Hacer, *Telhisu’l-Habir*, I, 132.

55 Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, I, 195.

Şevkânî'nin yaklaşımı iki açıdan problemlidir. Birincisi, İbn Ömer ve İbn Mesûd'un görüşünü referans gösterenler, sahabe kavlini şerî bir delil olarak gördükleri için değil, bu görüşleri kendi görüşlerini takviye için zikretmektedirler. Nitekim Şevkânî de İbn Abbas'ın görüşünü tercihe şayan bulmaktadır. Kaldı ki Şevkânî bir taraftan sahabe kavlinin delil olmadığını söylerken, diğer taraftan İbn Abbas'ın görüşünü delil olarak sunmaktadır. Oysa İbn Abbas da bir sahabidir, diğerlerinin görüşü delil olmuyorsa onun da görüşü delil olmaz. İkincisi, Hz. Peygamber'in ona dua etmesi, onun görüşünde yanılmayacağı anlamına gelmeyeceği gibi; her görüşünün diğer sahabenin görüşlerinden daha isabetli olduğu anlamına da gelmez. Eğer öyle olsaydı, başkaları ile ihtilaf ettiği her konuda İbn Abbas'ın görüşünün tercih edilmesi gerektiği üzerinde ittifak oluşması gerekirdi. Oysa Hz. Peygamber'in duasından dolayı İbn Abbas'ın görüşünün tercih edilmesi gerektiğini savunan hiç bir sahabe veya tabiün âlimi yoktur.

Şevkânî'nin mesele ile ilgili karinelerin burada kinaî anlamı gerekli kıldığına dair iddiası da güçlü değildir. Verdiklerimizden anlaşılacağı üzere aksi görüşü savunanların delilleri daha güçlü görünmektedir.

Özetlemek gerekirse: Şâfiî ve Mâlikiler bu konuda sahih bir rivayetin olmadığı kanaatinde olduklarından, görüşlerini, ayetin hükmü açıklama şekline, sahabe kavline ve lems kelimesinin sözlükteki hakiki/gerçek anlamına dayandırmışlardır. Hanefiler ise görüşlerini, lems kelimesinin ayette kinaî anlamda kullanıldığı tezine dayandırmışlardır. Hanefiler ayrıca görüşlerini destekleyen sahih rivayetler bulunduğunu iddia etmektedirler. Oysa Mâlikiler ve Şâfiî'ler bu konuda Hz. Peygamber'den gelen sahih bir rivayet olmadığı kanaatindedirler. Kısacası ihtilafın en önemli sebebi, bu konuda sahih bir rivayetin olup olmadığı hususudur. Öyleyse ihtilafı çözecek nokta Hanefilerin delil gösterdikleri rivayetlerin sahih olup olmadığının tespiti; sahih olanların ise bu mesele açısından ihticaca elverişli olup olmadığının vuzuha kavuşturulmasıdır. Eğer konunun rivayetlerle ilgili yönü çözümlerse, hangi görüşün daha isabetli olduğunun anlaşılması nispeten kolaylaşacaktır. Bu açıdan biz Hanefilerin görüşlerine delil gösterdikleri rivayetleri bu iki yönü ile ele almaya çalışacağız.

HANEFİLERİN İSTİDLAL ETTİKLERİ HADİSLER VE BUNLARLA İLGİLİ FARKLI GÖRÜŞ VE YAKLAŞIMLAR

Hanefilerin kendi görüşlerine delil gösterdikleri iki çeşit rivayet söz konusudur. Bu rivayetlerin bir kısmı meseleyle doğrudan ilgili olmamakla birlikte onların görüşlerine dolaylı olarak delil olabilecek niteliktedir. Bunlarla ilgili ihtilaf,

senetle ilgili değil, ilgili rivayetlerin meseleye delil yapılmaya elverişli olup olmadığı noktasındadır. Diğer bir kısmı doğrudan meselenin kendisi ile ilgili olmakla beraber, ihtilaf senetler üzerinde cereyan etmektedir. Biz önce birinci kısım üzerinde duracağız.

Hanefilerin kadına dokunmanın veya öpmenin abdesti bozmadığına dair delil gösterdikleri hadislerden biri Hz. Aişe'den gelen şu rivayettir: *'Bir gece Hz. Peygamberi yatağında bulamadım, el yordamıyla onu aramaya koyuldum, elim iki ayağının arasına (ya da oyluğuna) geldi. Secdedeydi ve her iki ayağı dikili vaziyette idi. Şöyle diyordu: "Allah'ım hoşnutsuzluğundan rızana, cezandan affına, senden sana sığınırım. Seni övmeye gücüm yetmez, sen kendini nasıl övüyorsan öylesin"*⁵⁶

Önemli hadis kitaplarının hemen hepsinde geçen bu rivayet, sahihtir. Tirmizî, hadisin hasen olduğunu, Hz. Aişe'den farklı vecihlerle geldiğini belirtir.⁵⁷

Hanefiler şöyle istidlal etmişlerdir: Eğer kadına dokunmak abdesti bozsaydı, Hz. Peygamber'in secdeye/namaza devam etmemesi gerekirdi, namaza devam ettiğine göre, bundan dokunmayla abdestin bozulmayacağı hükmü/sonucu çıkar.⁵⁸

Kaynaklar Şâfiî'nin, *Harmele* adlı eserinde bu hadise dayanarak sadece dokunmanın abdestinin bozulacağı görüşünün yer aldığını, bir kısım Şâfiî fukâhanın bu görüşte olduğunu aktarmaktadır. Ancak çoğunluğun görüşü dokunulmanın da abdestinin bozulacağı şeklindedir.⁵⁹

İbn Hazm'ın mütalaası şöyledir: Bu hadiste onlara (Hanefilere) delil olabilecek bir şey yoktur. Çünkü abdest sadece kasıtlı olarak dokunana gerekir, dokunulana değil, zira o dokunmamıştır; ancak dokunulan da kastederse abdesti bozulur. Ayrıca bu haberde Hz. Peygamber'in namazda olduğuna dair bir şey yoktur. Bir Müslüman namaz dışında da secde edebilir, çünkü secde bir hayır fiilidir. Dahası Hz. Peygamber'in namazda olduğu sabit olsa bile yine de bu rivayet delil olamaz. Zira rivayette abdestinin bozulmadığına dair bir şey geçmediği gibi; abdest almadan namaza devam ettiğine ilişkin de bir şey geçmemektedir. Eğer Hz. Peygamber'in namazda olduğu ve abdest almadan namaza devam ettiği sabit

56 Müslim, "Salât", 42, (h.no: 486); Lafız farklılıkları ile bkz., Ebû Davûd, "Salat", 153, (h.no: 879); Nesâî, "Tahâret", 120, (h.no: 169); Tirmizî, "De'âvât", 77, (h.no: 3493); İbn Mace, "Dua", 3, (h.no: 3841); Malik, Kur'an, *Babu'd-Duâ*, (h.no: 497); Dârekutnî, es-Sünen, I, 260.

57 Tirmizî, "De'âvât", 77, (h.no: 3493). Hadisin şeması iyi çizilmiş ravi zinciri için bkz., Kahraman, "Hüseyin, Hadislere Göre Karşı Cins Dokunmanın Abdeste Etkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 19, sy., 1, 2010, s. 92.

58 Bkz., Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 369.

59 Bkz. Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 88-9: Ayrıca bkz., 88. sayfadaki 1. ve 2. dipnotlardaki bilgi.

olsaydı, bu defa da durum ayet inmeden önceki hale muvafık olurdu. Bu, ayetle hükmü nesh edildiğinden şüphe olmayan bir haldir. Nesh edilen hükmü almak ise batıldır.⁶⁰

İbn Hazm'ın ifadelerindeki çelişkiyi bir tarafa bırakırsak,⁶¹ diğer itirazları yersiz değildir. Aslında dikkat edilirse Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in namazda olduğuna dair bir şey söylemiyor. Eğer Hz. Aişe, Hz. Peygamber namazı bitirdikten sonra veya selam verdikten sonra bana şöyle dedi, gibi bir şey söyleseydi, onun namazda olduğunu söyleyebilirdik. Oysa rivayet, "Hz. Peygamber secdeden doğruldu ve bana; Ey Aişe, şeytanın mı geldi, dedi", şeklindedir. Burada Hz. Peygamber'in namaz secdesinde olmadığına dair emareler daha güçlüdür. Zaten secdede söyledikleri şeyler de namaz secdesinde söylenen şeyler değildir.

Bu itiraza şu da ilave edilebilir: Hanefiler, bu olayda Hz. Peygamber'in ayağının çıplak olduğu ön kabulünden hareketle böyle bir sonucuna varmışlardır. Oysa rivayette Hz. Peygamber'in ayağının çıplak olduğuna dair bir şey geçmemektedir. Bu sadece bir ihtimaldir, şer'î bir hüküm ihtimal üzerine bina edilemez. *O günün hayat tarzı böyleydi, büyük ihtimal ayağında bir şey yoktu*, gibi bir argüman da bu ihtimali ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla bu rivayet sahih bile olsa bu meseleye delil yapılması isabetli değildir.

HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZDAYKEN HZ. AİŞE'NİN AYAKLARINA DOKUNDUĞU İLE İLGİLİ RİVAYET/LER

Hanefilerin görüşlerine delil yaptıkları bir rivayette Hz. Aişe'den rivayet edilen şu anlamdaki sözleridir: "Hz. Peygamber namaz kılariken ben de bir cenaze gibi önünde uzanıp yatarım. Ayaklarım onun kiblesine gelirdi. Secdeye gittiği zaman beni dürtükler ben de ayaklarımı kendime çekerdim, kalktığı zaman tekrar ayaklarımı uzatırdım. O zaman evlerde kandil yoktu."⁶²

Bu anlamdaki haberleri, Urve, Ebû Seleme, Mesrûk, Kasım b. Muhammed ve el-Esved, Hz. Aişe'den rivayet etmişlerdir. Ancak bunlar arasında lafız farklılıkları vardır. Bu rivayetlerden biri şöyledir: "Hz. Aişe'nin yanında, nelerin namazı bozacağı soruldu. (cevaben), köpek, eşek ve kadın dendi. Bunun üzerine Hz. Aişe,

60 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, I, 135.

61 Çünkü bir taraftan rivayette Hz. Peygamber'in abdestinin bozulduğuna dair bir şey geçmediğini ifade ederken, diğer taraftan, abdest ayetiyle bu durumun nesh edildiğini iddia etmektedir.

62 Bkz., Buhari, "Salat", 22, Müslim, "Salat", 51, (h.no: 267/512, 274/514); Nesâî, "Tahâret", 120, (h.no: 167-8); Malik, *el-Muvatta'*, 'Salâtu'l-Leyl', s. 100, (h.no: 258); Ebû Davûd, *Salât*, 113, (h.no: 712-4).

“bizi köpeklere ve eşeklere benzettiniz/bir tuttunuz. Vallahi Hz. Peygamber namaz kılariken ben onunla kible arasında seririn üzerinde uzanıp yattım. Bir ihtiyacım olduğu zaman, onun rahatsız olmaması için ayaklarının bulunduğu yerden yorganın altından süzülüp çıkardım.”⁶³

Hanefiler bu anlamdaki rivayetleri de dokunmanın abdesti bozmayacağına delil yapmışlardır. Burada Hz. Aişe'nin üstü açık bir şekilde yattığı farz edilerek, Hz. Peygamber'in namazda iken Hz. Aişe'nin çıplak ayaklarına dokunduğu kabul edilmiş, dolayısı ile kadına dokunmanın abdesti bozmayacağı sonucuna varılmıştır.⁶⁴

Ancak Hanefilerin bu rivayetle istidlaline itiraz edilmiştir. İmam Nevevî, cumhurun bu dokunmayı, bir örtünün üstünden cereyan etmiş olabileceğine hamlettiğini belirtmekte, *uykuda olan kişinin hali de bunu göstermektedir*,⁶⁵ ifadeleriyle de bu görüşe destek vermektedir. İbn Hacer bu ihtimale, bunun Hz. Peygamber'e has bir durum olma ihtimali bulunduğunu da ilave etmektedir.⁶⁶ Hanefî âlimlerinden Aynî, İbn Hacer'in bu iddiası için, Hz. Peygamber'in teşri makamında bulunduğunu, Hak Teâlâ'nın bütün fiil ve sözlerinde onu hatadan koruduğunu, bu açıdan herhangi bir delile dayanmayan hususiyet/tahsis iddiasının geçersiz (batıl) olduğunu söyler. Ona göre bu hadislerden çıkan sonuç, kadına dokunmanın abdesti bozmadığıdır.⁶⁷

Aynî'nin, İbn Hacer'in bir ihtimal olarak dile getirdiği görüşe itirazı makul olmakla beraber, vardığı sonuç itiraza açıktır. Çünkü rivayette Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'nin çıplak ayaklarına dokunduğuna dair bir şey geçmemektedir. Güçlü de olsa bu sadece bir ihtimaldir. Ayetin açık metni uyulmaya daha layıktır.

İbn Kudâme ise, Hz. Peygamber'in hanımlarını öpmesi veya dokunması ile ilgili rivayetleri şöyle yorumlamaktadır: Kişi hanımını sadece şehvet amacıyla öpmez, onu sevindirmek, ona saygısını veya sevgisini göstermek için de öpebilir. Nitekim Hz. Peygamber seferden döndüğünde Hz. Fatıma'yı öperdi. Öpme şehvetle de olabilir şehvetsiz de. Hz. Peygamber'in hanımlarını bir örtü üzerinden veya

63 Buhârî, “Salât”, 99; Müslim, “Salat”, 51, (h.no: 269/000- 271/000).

64 Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmut b. Ahmet, (ö. 855/1451), *Umdetü'l-kâri şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, IV, 169-170.

65 Nevevî, Ebû Zekerriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, (ö. 676/1277), *el-Minhâc şerhu Sahihi'l-Müslim*, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabî, Beyrut 2009, III, 321.

66 Askalânî, Ahmet b. Ali b. Hacer, (ö. 852/1448), *Fethü'l-Bâri şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Daru'l-Selam/Daru'l-Feyha, Riyad/Dımeşk 2000, I, 638. Fakat Şevkânî, bu bir tür yorumları zorlama olarak görmektedir. Ona göre burada bir dokunmanın olması kaçınılmazdır. Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, I, 195.

67 Aynî, *Umdetü'l-kâri*, IV, 170.

şehvetsiz öpmesi de muhtemeldir. Şehvetsiz öpmek ise abdesti bozmaz. Namazda iken hanımlarına dokunması da bunu göstermektedir.⁶⁸

Burada hadisçilerin yaklaşımına da değinmek gerekir. Hadisçilerin çoğu bu hadisleri abdest bahsinde değil, farklı yerlerde zikretmişlerdir. Örneğin İmam Mâlik, ilgili hadisleri, *Gece Namazı Hakkında Gelenler* babında; Müslim, *Namaz Kılanın Önünde Yatmak* babında; Buhârî, *Namazı Bir Şey Bozamaz Diyenler* ve benzeri bablarda; Ebû Davûd, *Kadının, Eşeğin ve Köpeğin Namazı Bozmayacağı* bablarında ele almıştır. Sadece Nesâî hadisi, *Kişinin Karısına Şehvetsiz Dokunmasının Abdest Gerektirmediği* babında, ele almıştır.⁶⁹ Görüldüğü gibi bu rivayetleri kadına dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı ile ilgili gören sadece Nesâî'dir. O da olayı, şehvetsiz dokunmanın abdesti bozmayacağına yorumlamıştır.

Delil gösterilen bir rivayet de şudur: “Hz. Peygamber mescitte namazda (veya namaz için) otururken bir şehvet his etmeksizin Hz. Aişe'nin ayağını tuttu.” Bu rivayet, Abdurrezzak= İbn Cüreyc= Abdulkerim= el-Hasenu'l-Basrî kanalıyla gelmiştir.⁷⁰ Ancak dikkat edilirse bu hadisi bir tabî olan el-Hasenu'l-Basrî doğrudan Hz. Peygamber'e isnad ederek rivayet etmiştir. Bu da hadisin Mürsel olduğunu göstermektedir. İsnad açısından zayıf olduğu için Şâfiî gibi senette ittisali şart koşanlar usulleri gereği rivayeti ihticaca elverişli görmemişlerdir.

UMAME BNT. EBİ'L-ÂS HADİSİ

Esasen bu rivayet bizce konu açısından fazla bir anlam ifade etmemektedir. Fakat bazı mezhepler kendi görüşleri açısından önemsedikleri için ilmi objektiflik açısından buraya almayı gerekli gördük. Hadis kitaplarında lafız farkı ve kısmen de farklı bir anlatımla geçen bu hadisin bazı varyantlarının müteradifli metni şöyledir: “Hz. Peygamber, kızı Zeynep ile Ebu'l-Âs b. Rebî'n kızı Umâme omuzunda (veya boynunda) iken namaz kılardı. Secdeye (veya rükûa) gittiğinde onu yere bırakır, kalkarken de geri alırdı.”⁷¹

Hanbelilere göre ister küçük ister büyük olsun mahreme dokunmak abdesti bozduğu için, onlar bu hadisi abdest açısından önemsemişlerdir. İbn Kudâme'ye göre Hz. Peygamber'in bu durumda Umâme'ye (tenine) dokunması kaçınılmaz-

68 İbn Kudâme (Muvafakuddin), *el-Muğnî*, I, 189.

69 Hangi muhaddisin bu hadisleri hangi bab altında ele aldıkları hakkında yukarıda geçen yerlere bakılabilir.

70 Abdurrezzak, *el-Musannef*, I, 136. (514 no'lu hadis)

71 Tüm varyantları için bkz., Buhârî, “Salat”, 106; Müslim, “Mesâcid”, 62, (h.no: 41-43/543); Ebû Davûd, “Salat”, 170, (h.no: 917-22); Nesâî, “Mesâcid”, 19, (h.no: 710).

dır. Fakat o şehvetsiz olarak dokunmuştur, zaten mahrem kişilere bu şekilde dokunmak abdesti bozmaz. Bu da gösteriyor ki, abdesti bozan şey, dokunmanın kendisi değil, mezi ve meninin çıkmasına ve abdestsizliğe sebep olan durumdur ki o da şehvet halidir.⁷²

Şehvet konusunda Hanbelilerden farklı düşünen İbn Hazm bu hadisle ilgili zorlama bir yoruma girmiştir. Ona göre rivayette Umame'nin cildinin Hz. Peygamber'in cildine dokunduğuna dair bir şey yoktur. Umame'nin giyinik ve ayağında çorap olması ihtimali büyüktür. Elbisesinin ayak ve ellerini örtecek şekilde olma ihtimali de vardır. Çünkü erkeklerin huzurunda bu şekilde giyinik olması daha evladır. Hadiste olmayan şeyi hadise izafe etmeye kimsenin hakkı yoktur. Zanna dayanarak ayetin vücûbu kesin olan hükmünü terk etmek helal değildir.⁷³

İbn Hazm bu iki olayın (Umame'yi omuzuna alması ve Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber secdede iken ayağına dokunması) vuku bulduğu ihtimalini de göz ardı etmiyor. Ona göre bu iki olayın ayetin inişinden sonra vuku bulduğuna dair bir şey yoktur. Kaldı ki bu ayet son inen ayetlerdendir. Şayet Hz. Peygamber'in namazda Umame'nin el ve ayaklarına dokunduğu sabit ise, bu ayetin nüzulünden önceki hal ile muvafıktır. Her halükarda şundan eminiz ki -onların söyledikleri doğru bile olsa- bu hüküm kesin bir şekilde mensuktur. Nasihı terk edip mensuh olan hükme dönmek helal değildir.⁷⁴ İbn Hazm'ın söyledikleri çerisinde en ilgi çeken nesh iddiasıdır. Araştırdığımız kadarıyla onun dışında nesh iddiasını ileri süren kimse yoktur. Aslında diğer mezheplerin nesh ihtimali üzerinde durmamaları bizce bir eksikliktir. Çünkü nesh varsa yukarıdaki tevillerin hiç birine gerek kalmaz.

Esasen Umame'nin bir çocuk olduğu, diğer tarafları örtülü olsa bile en azından ellerinin çıplak olduğu kesindir. Bu açıdan elleriyle Hz. Peygamber'in tenine dokunduğundan şüphe yoktur. Yoksa Hz. Peygamber'in başını veya boynunu tutmadan omuzunda durması nasıl mümkün olur ki? İbn Hazm'ın, Umame'nin erkeklerin huzurunda büyükler gibi giyinmiş olma ihtimalini öne sürmesi zorlamadan başka bir şey değildir. Yetişkin kadınların bile ellerini erkeklerin huzurunda örtmelerini emreden bir nass yokken, bir çocuktan bunu beklemek abestir.

72 İbn Kudâme, (Muvafakuddin), *el-Muğni*, I, 190.

73 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 136.

74 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, I, 136.

HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARINI ÖPTÜĞÜ FAKAT ABDEST ALMADAN NAMAZ KILDIĞI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Hanefilerin görüşlerine daha çok delil gösterdikleri rivayet, farklı senetlerle ve bir birine yakın lafızlarla Hz. Aişe'ye isnad edilen; “Hz. Peygamber’in kendisini veya bazı hanımlarını öptüğü sonra da namaz kıldığı ve abdest almadığı,” anlamındaki rivayetlerdir.⁷⁵

Konuyla doğrudan ilgili ve istidlale elverişli olduğu için, bu rivayet(ler)in sahih olup olmadığı üzerinde ciddiyetle durmak gerekir. Çünkü konu ile ilgilenen âlimleri en çok meşgul eden de bu anlamdaki rivayetler olmuştur. Bu rivayetlere daha çok müteahhir hadis kitaplarında yer verilmiş, senetlerinin sahih olup olmadığı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Gördüğümüz kadarı ile bu anlamdaki rivayetlerin hepsini lafız ve rivayet farklılıkları ile beraber vermeye çalışan kişi Dârekutnî'dir. Bu açıdan biz de öncelikle O'nun ve bu rivayetleri değerlendiren Zeylâî'nin ve Dârekutnî'ye ta'lik yazan Azimabadî'nin bu rivayetlerle ilgili değerlendirmelerini eksen alarak bir sonuca varmaya çalışacağız. Ancak Dârekutnî'de geçen rivayetlerin bir kısmının zayıf olduğu sabit olduğundan, hepsini buraya alıp konuyu lüzumsuz yere uzatmaya gerek yoktur. Çünkü bizim hedefimiz bu konuda sahih bir hadis olup olmadığını tespit etmektir. Bu açıdan senedi hakkında farklı değerlendirmeler bulunan rivayetler ile senedi sahih görünen rivayetler üzerinde durmaya çalışacağız.

KONU İLE İLGİLİ RİVAYETLER VE BUNLARLA İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

Dârekutnî, Ebû Bekr en-Nisâburî=Abbas b. Mezyed=Muhammed b. Şuayb=Said b. Beşir= Mansur=Zühri=Ebû Seleme kanalıyla gelen rivayete göre Hz. Aişe, “Hz. Peygamber namaza çıkacağı zaman beni öperdi ve abdest almazdı”⁷⁶ buyurmuştur.

Meşhur muhaddisler isnatta yer alan Said b. Beşir'in sika olmadığı kanaatine sahiptirler. Dârekutnî'nin değerlendirmesi şöyledir: Said b. Beşir, Mansur ve Zuhri'den olan rivayetinde yalnız kalmıştır. Bu konuda ona uyulmaz, zaten hadiste güçlü biri de değildir. Zührî'nin Ebû Seleme tarikiyle Hz. Aişe'den rivayet ettiği

75 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, II, 369. Kâsânî, *Bedâi'*, I, 30. Cessâs aynı rivayette, Hz. Aişe'nin; “Hz. Peygamber oruçlu iken bizi öperdi” kısmının da geçtiğini söylemektedir. *Age.*, ay.

76 Dârekutnî, Ali b. Ömer (ö. 385), *Sünenü'd-Dârekutnî*, (Tah. ve Ta'lik, Şuayb el-Arnaut ve diğ.), Müessesü'r-Risale, Beyrut 2004, I, 245-6. Dârekutnî, Said b. Beşir'e kadar iki sened daha vermektedir. *Bkz.*, *age.*, I, 246.

kesin (mahfuz) olan hadis, “Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde öperdi” şeklinde olanıdır. Hadis hafızlarının Zühri’den rivayet ettiği de budur. Bunlar arasında Ma’mur, Ukeyl ve İbn Ebi Zi’b vardır. Nitekim Mâlik, Zuhri’den, “öpmeden dolayı kişinin abdest alması gerekir”, görüşünü rivayet etmiş ve, “Şayet Said b. Beşir’in Mansur kanalıyla Zühri’den rivayet ettiği sahih olsaydı, Zühri onun hilafına fetva vermezdi”⁷⁷ değerlendirmesinde bulunmuştur. Görüldüğü gibi Dârekutnî, hem Said b. Beşir’den dolayı hem de onun Mansur’dan olan rivayetinde yalnız kalmasından dolayı rivayeti zayıf görmektedir.

Zeylâî ve Dârekutnî’ye ta’lik yazan Azimabâdî, bu râvi ile ilgili başka muhaddislerin de değerlendirmelerini verirler: Zehebî, Ebû Misher’in onun için *Münkerü’l-Hadis* dediğini aktarmıştır. Buharî, onun hıfzı ile ilgili problem olduğunu, Yahya b. Main ve Nesâî ise onun zayıf bir râvi olduğunu söylemişlerdir. İbn Fellas ise, “İbn Mehdi ondan bize hadis rivayet ederdi, sonra onu terk etti” demiştir. Buna mukabil, İbnü’l-Cevzî, Şu’be ve Duheym’in onu sika saydıklarını aktarır. İbn Uyeyne’den, “Bize hadis rivayet ederdi ve hafız biriydi” sözü nakledilmiştir. Zeylâî, Hakim’in, el-Müstedrek’te ondan hadis rivayet ettiğini, İbn Adiy’in, “onun rivayetlerinde bir problem yoktur, genel kanaat onun sadık olduğudur” sözünü aktardıktan sonra kendi kanaatini; “Bunun benzeri durumlar için söylenecek asgari şey, kendisiyle istişhad edilebileceğidir,”⁷⁸ şeklinde belirtmektedir.

Görüldüğü gibi Zeylâî, diğer önemli muhaddislerin değerlendirmesini bir tarafa bırakıp sadece Hakim’in ve İbn Adiy’in kanaatini esas almıştır. Oysa Buharî, Nesâî, İbn Main ve Dârekutnî gibi muhaddislerin sika görmediği bir râvi için *bir problem yoktur demek* ikna edici değildir. Ancak Dârekutnî’nin özellikle Said b. Beşir’in bu rivayette Mansur ve Zuhri’den yalnız kaldığına dair tespiti de görmezden gelinemez; çünkü bu husus, sadece râvinin değil rivayetin de problemliliğini göstermektedir.

Dârekutnî= en-Nisâburî=Hacib b. Süleyman= Vekî’=Hişam b. Urve= O, babasından: Hz. Aişe’den; “Hz. Peygamber bazı hanımlarını öptü, sonra abdest almadan namaz kıldı.” hadisini rivayet etmiştir. Dârekutnî, senette bulunan Hacib b. Süleyman’ın Vekî’den olan rivayetinde yalnız kaldığını (تفرد به) ve vehme düştüğünü ifade etmekte; Vekî’den gelen doğru rivayetin, Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde öperdi şeklinde olanıdır, tespitinde bulunmaktadır. Akabinde, Hacib’in kitabı yoktu, o hafızasından rivayet ediyordu, demektir.⁷⁹

77 Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 246.

78 Zeylâî, Cemaluddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf (ö. 762/1360), *Nasbu’r-râye li tahriri’l-Ehadisi’l-Hidâye*, Daru’l-Kible ve diğ., Cidde, ts., I, 74; Azimabâdî, *et-Ta’likü’l-Muğni*, I, 246-7.

79 Dârekutnî, *es-Sünen* I, 247.

Dârekutnî'nin değerlendirmesine katılmayan Zeylâî, *Nisâburi*, meşhur bir İmam'dır, Hacib'le ilgili bir ta'n ise bilinmemektedir. Nesâî'i ondan hadis rivayet etmiş ve onu sika saymıştır. İsnadın geri kalan kısmı ise sorgulanamaz, değerlendirmesinde bulunmaktadır. Yalnız kaldığı şeklindeki eleştiriye ise, "bu, bir sikanın yalnız kalmasıdır, denebilir", itirazında bulunmaktadır. Hafızasından rivayet ettiği hususuna gelince, eğer hıfzından rivayet ettiği için hadisini terk edecek düzeyde hata yapıyorsa o zaman sika sayılmaz. Fakat Nesâî onu sika saymıştır. Eğer onu sika olmaktan çıkarmayı gerektiren faktörler yoksa yanılmamış olabilir. Onun yanıldığı kanaati, çoğunluğa muhalefet etmesinden dolayıdır.⁸⁰ Görüldüğü gibi Zeylâî ve Azimâbâdî de Hacib'in yanılmadığını kesin bir şekilde ifade edememektedirler. Zaten Dârekutnî de onun sika olmadığını söylemiyor, çoğunluğa muhalefetin bu rivayeti için bir kusur olduğunu söylüyor.

Tirimizî'ye şerh yazan A. Muhammed Şakir de hadisin sahih bir hadis olduğunu, Ebû Hatim ve Nesâî gibi âlimlerin Hacib'i sika saydığını, Dârekutnî dışında kimsenin onunla ilgili bir kusur dile getirmediğini ifade etmekte; Dârekutnî'nin değerlendirmesi için o da Zeylâî'nin, delilsiz zorlama ve hüccet olmadan râvî hakkında hüküm verme nitelemesi kullanmaktadır. Dârekutnî'nin, Vekî'den gelen doğru rivayetin, Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde öperdi şeklindeki ifadesi için ise; burada iki farklı rivayet vardır, rivayetin biri oruçlunun, diğeri ise abdestlinin öpmesi ile ilgilidir, bunlar iki farklı hadis olup birinden dolayı diğeri muallel hale gelmez,⁸¹ demektedir.

A. M. Şakir'in son değerlendirmesi, Dârekutnî'nin söylemek isteği ile alakasız durmaktadır. Çünkü Dârekutnî, Vekî'den gelen meşhur rivayetin oruçlunun öpmesi ile ilgili olduğunu, Hacib'in farklı olan rivayetinde yalnız kaldığını, bir şahidin olmadığını, bunun da rivayeti için bir kusur olduğunu ifade ediyor. Çünkü bu dönemde hadis rivayet işi oldukça yaygınlaşmış olduğundan bir râvinin böyle önemli bir konuda yalnız kalması kusur sayılmaya başlanmıştır. Zeylâî'nin de Azimâbâdî'nin de M. Şakir'in de görmek istemediği nokta burasıdır.⁸²

80 Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 74; Azimâbâdî, *et-Ta'likü'l-Muğni*, I, 247-8.

81 Ahmed Muhammed Şakir, *Sünenü't-Tirmizî, Tahkik ve Şerh*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ts., I,136.

82 Meseleyi biraz açmak gerekirse, bilindiği gibi karşı cinse dokunmakla abdestin bozulup bozulmayacağı ihtilaflı bir meseledir. Hakkında sahih bir hadisin olup olmadığı mezhepler/âlimler arasında ihtilaflı olan bu meselede bir râvî, Vekî' b. Cerrah gibi meşhur bir hadis İmamı'ndan, bir tarafın görüşünü destekleyen bir hadis rivayet ediyor, fakat bunu, ondan başka da Vekî'den duyan kimse bulunmuyor. Üstelik bu rivayet, hadis rivayetinin çok yaygın olduğu bir dönemde yapılıyor. İşte Dârekutnî'nin itirazı bunadır. Böylesi bir meselede Vekî' gibi biri sahih bir hadis rivayet etti ise diğeri sika râviler bunu nasıl atladı. Bunun izahı yoktur.

Dikkat çeken bir rivayet de şudur: Dârekutnî, İbn Ebî Davud=İbn Musaf-fa= Bekiyye= Abdulmelik b. Muhammed= Hişam b. Urve= o, Babası Urve b. Zubeyr'den, Hz. Aişe'nin; *öpmeden dolayı abdest yoktur*, dediğini rivayet etmiştir.⁸³

Ne hadisi rivayet eden Dârekutnî ne de ona ta'lik yazan Azimâbâdî bu rivayetin senedi ile ilgili olumlu veya olumsuz bir şey söylemiştir. Senediyle ilgili olumsuz bir şey söylenmeyen bir rivayet de şudur: Dârekutnî = Ebû Bekr en-Nisâburî= Abbas b. Velid b. Mezyed= Muhammed b. Şuayb = Şeyban b. Abdurrahman= Hasan b. Dinar = Hişam b. Urve= o, babası Urve b. Zubeyr'den= o da bir adamın; "*Ben Hz. Aişe'ye abdestten sonra hanımını öpen adamın durumunu sordum. "Resulullah bazı hanımlarını öper ve tekrar abdest almazdı" dedi. Ona, "eğer bu olduysa o senden başkası değildir", dedim. O ise sustu.*"⁸⁴ Galiba bu rivayetteki problem, Urve b. Zubeyr'in kendisinden rivayette bulunduğu adamın kim olduğunun bilinmemesidir.

Dârekutnî, Ata'nın Hz. Aişe'den rivayet ettiği: "*Hz. Peygamber, (hanımlarını) öper fakat abdest almadan namaz kılar*", rivayetinin iki senedini vermekte, senetlerden birinde bulunan Velid b. Salih'in, Abdülkerim el-Cezerî konusunda yanlış olduğunu ifade etmektedir.⁸⁵ Doğru olan rivayetin es-Sevrî'nin, Abdülkerim'den, onun da Ata'dan yaptığı rivayet olduğunu söylemektedir. Bu rivayete göre, Ata, "*öpmeden dolayı abdest yoktur*" demiştir.⁸⁶

Dikkat edilirse, bu rivayette, söz Ata'ya nisbet edilmiştir. Fakat Zeylâî ve Azimâbâdî, Dârekutnî'nin bu tespitine itiraz etmektedirler. Onlara göre, Abdülkerim'in, hadisi Ata yoluyla Hz. Aişe'ye ref etmesi ziyade (yani ek) bir rivayettir. Ziyade ise makbuldür, bu durumda hüküm merfû' olan rivayete bina edilir. Mümkündür ki, Ata bir defasında onunla fetva vermiştir, bir defa da merfû' olarak rivayet etmiştir.⁸⁷

83 Darekutî, *es-Sünen*, I, 248.

84 Darekutî, *es-Sünen*, I, 248-49. Dârekutnî, aynı metni farklı bir senetle de vermektedir. Bkz. *age.*, ay.

85 Darekutî, *es-Sünen*, I, 249. Zeylâî, Bezzar'ın da bu hadisi Abdülkerim'den rivayeti ettiğini senediyle birlikte verdikten sonra; Malik'in, Buharî'nin, Müslim'in ve diğer birçok sika ravinin Abdülkerim'i sika saydığını ve ondan hadis rivayet ettiğini delil göstererek rivayeti aklamaya çalışmaktadır. Akabinde, Darekutî'nin bu hadisi başka bir tarikten de Abdülkerim'den naklettiğini vurgulayarak, sanki kendisiyle tenakuza düşüğünü ima etmektedir. Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 74; Azimâbâdî, *age.*, I, 249-50. Oysa Dârekutnî, Velid'in, Abdülkerim hakkında yanlış olduğunu söylemektedir. Ayrıca, İbn Main'in, Abdülkerim'in Ata'dan olan rivayetin *redi* yani değersiz bir rivayet olduğunu, çünkü bunun mahfuz olmadığı şeklindeki değerlendirmesini kendisi de aktarmaktadır. Fakat ne hikmetse, diğerlerinde yaptığı gibi, burada da, sikanın infiradı hadise zarar vermez, ifadesini kullanmakta, akabinde ise, ancak bu abdest ayetinin nüzulünden önce olabilir ya da İbn Abbas'ın dediği gibi, mülânese cima anlamında olabilir, deyip rivayeti kurtarmaya çalışmaktadır. Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 74; Azimâbâdî, *et-Ta'likü'l-Muğni*, I, 250.

86 Darekutî, *es-Sünen*, I, 250.

87 Azimâbâdî, *et-Ta'likü'l-Muğni*, I, 250.

Burada asıl üzerinde duracağımız, Ebû Davûd, Tirmizî, İbn Mâce;⁸⁸ ve Dârekutnî'nin farklı tariklerle, Veki'=A'meş= Habib b. Ebî Sabit= Urve (hangi Urve olduğu tartışmalıdır) O'nun da Hz. Aiş'e'den yaptığı şu rivayettir: “Hz. Peygamber bazı hanımlarını öptü sonra namaza çıktı fakat abdest almadı. Ona, O, senden başkası değil, dedim. O da güldü.”⁸⁹

Bu konuda üzerinde en çok durulan rivayet budur. Bu rivayetle ilgili çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Dârekutnî, Ebû Berk en-Nisabûrî'den, Onun da Abdurrahman b. Bişr'den naklettiğine göre, Yahya b. Said'in yanında, A'meş'in Habib'ten, onun da Urve'den naklettiği hadisten bahsedilince, Yahya demiş ki: Bunu en iyi Süfyan-ı Sevrî bilir. Ona göre, es-Sevrî, Habib'in, Urve'den bir şey duymadığı kanaatindeydi. Yine Dârekutnî'nin rivayet ettiğine göre, Ali b. Medeni, Yahya b. Said'in yanında, A'meş=Habib=Urve isnadıyla Hz. Aiş'e'den rivayet edilen; *özürlü kadın kamı hasıra damlayıncaya kadar namaz kılmaya devam eder* şeklindeki hadis ile, öpme ile ilgili rivayet zikredilince, Yahya'nın, benden, bu iki rivayetin bir kıymetinin olmadığını aktarabilirsin, dediğini nakleder.⁹⁰

Ebû Davud, yukarıdaki hadisi ayrıca, İbn Mağra=A'meş= O, bir kısım arkadaşlarından= Onlar da Urvetü'l-Müzenni'den= o da Hz. Aiş'e'den rivayet etmiştir. Ebû Davûd da, Yahya b. Said'in yukarıdaki sözlerini aktarmış, ancak onun rivayetinde özürlü kadınla ilgili kısım, *özürlü kadın her namaz için abdest alır*, şeklinde geçmektedir. Ebû Davûd da Süfyan-ı Sevrî'nin yukarıda geçen sözünü aktarmakta, bunun, Habib'in onlara, Urve b. Zubeyr'den bir şey rivayet etmediği anlamına geldiğini ifade etmekte, “Oysa Hamzatü'z-Zeyyât Habib'ten, O Urve b. Zubeyr'den, O da Hz. Aiş'e'den bize sahih bir hadis rivayet etmiştir,” demek suretiyle, bu konuda Süfyan-ı Sevrî'ye katılmadığını ima etmektedir.⁹¹

Tirmizî de hadisin A'meş'den gelen tarikini rivayet etmekte ve şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Bizim arkadaşlarımız, isnadını sahih görmediklerinden Hz. Aiş'e'ye isnad edilen rivayeti terk etmişlerdir. Ayrıca O da Yahya b. Said'in bu rivayeti zayıf gördüğünü Ali b. Medeni'den aktarmakta; ilaveten, “Ben, Buharî'den, bu hadisi zayıf saydığımı, Onun, **Habib b. Ebi Sabit, Urve'den bir şey duymamıştır, dediğini duyudum,**” ifadelerini kullanmaktadır. Devamla, İbrahim et-Teymî'nin, Hz.

88 Ebû Davûd, “Tahâre”, 69, (h.no: 179); Tirmizî, “Tahâre”, 63, (h.no: 86); İbn Mâce, “Tahâre”, 69, (h.no: 502).

89 Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 251. İbn Malic'in Ali b. Hişam tarihiyle A'meş'ten yaptığı rivayet, Hz. Aişe, “Hz. Peygamber bazı hanımlarını öper, sonra namaz kılar fakat abdest almazdı...” şeklindedir. Burada sadece sığa ve kısmen de lafız farkı var. age., a.y. Ayrıca bkz. İbn Hanbel, 25766.

90 Bu ifadeler için bkz., Nesâî, “Tahâre”, 121; Beyhâkî, *es-Sünen*, I, 126; Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 254.

91 Ebû Davûd, “Tahâre”, 69, (h.no: 180).

Aişeden, rivayet ettiği hadisin de sahih olmadığını, et-Teymî'nin, Hz. Aişeden bir şey duyduklarına dair bir şey bilmediklerini ifade ettikten sonra; Hz. Peygamber'den bu konuda gelen sahih bir rivayet yoktur,⁹² şeklinde kesin bir kanaat ortaya koyar. Beyhâkî de bu rivayetin dönüp dolaşıp Urve b. Müzennî'ye ulaştığını O'nun da meçhul biri olduğunu ifade etmektedir.⁹³ İbn Kudâme ise Ahmed b. Hanbel'den şunu aktarır: Her iki hadiste de yanılma vardır. Çünkü İbrahim et-Teymî'nin Hz. Aişeden hadis duyması mümkün değildir. Adı geçen Urve de, *Urvetü'l-Müzennî'dir*" der, Referans olarak da es-Sevrî'nin, yukarıdaki sözünü aktarır.⁹⁴

Hadis ile ilgili değerlendirme yapan Zeylâî, (Azimâbâdî de ona tabi olmaktadır) ise hem Tirmizî'nin hem Dârekutnî'nin es-Sevrî'den aktardığı, *Habib b. Ebi Sabit'in Urveden bir şey duymadığı* ile ilgili iddiasını boşa çıkarmaya çalışmaktadır. Tirmizî'nin bu hadisi kesinlikle Urve'ye (İbn Zübeyr'i kast etmektedir), nisbet etmediğini; Oysa İbn Mâce ve Dârekutnî'nin Onu İbn Zübeyr'e nisbet ederek rivayet ettiklerini senediyle beraber verdikten sonra, Dârekutnî'den, *bu senedin bütün adamları sikadır*, sözünü aktarmaktadır.⁹⁵

İşin aslına bakılırsa, Tirmizî senette Urvey'i mutlak olarak zikretmiştir. Bunun hangi Urve olduğu kesin değildir, Zeylâî, bunun Urvetü'l-Müzennî olduğu kanaatindedir. Beyhâkî'nin, *bu rivayet Urvetü'l-Müzennî'ye varmaktadır*, sözü için; "Aksine bu rivayet İbn Mâce'nin sahih bir senetle tahrir ettiği üzere Urve b. Zübeyr'e ulaşmaktadır. Ebû Davûd'un (aynı zamanda Tirmizî'nin s.b.) hakkında konuştuğu kişi Urvetü'l-Müzennî'dir. Abdurrahman b. Mağra bazı meçhul şahıslar vasıtasıyla ondan bu hadisi rivayet etmiştir. İbn Mağra, hakkında konuşulan/güvenilmeyen bir kişidir. Ali b. Medenî ve İbn Adıyy, '*hadisine güvenilmez*' demişlerdir. Azimâbâdî burada, Ebû Davûd'un, Süfyan-ı Sevrî'den aktardığı yukarıda geçen sözüne de değinmekte, fakat Ebû Davûd'un Sevrî'nin ifadelerini tasvip etmediğine dikkat çekmektedir.⁹⁶ Beyhâkî'nin, bu Urvetü'l-Müzennî'dir, sözü için, *birçok hadiste olduğu gibi Habib'in bunu hem Urve b. Zübeyr'den hem de Urvetü'l-Müzennî'den duyması muhtemeldir*, demektedir. İbn Abdilberr'in, Kufeliler, bu hadisin sahihliğini sika râvilere dayandırarak tespit etmişler, Habib'in Urve'yi gördüğünden şüphe yoktur, çünkü ondan yaşça büyük olanlardan hadis rivayet etmiş ve ondan önce ölmüştür, değerlendirmesinde bulunmaktadır.⁹⁷

92 Bkz., Tirmizî, "Tahâre", 63, (h.no:86).

93 Beyhâkî, *es-Sünen*, I, 126.

94 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 188.

95 Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, I, 72; Azimâbâdî, *et-Ta'liku'l-Muğnî*, I, 252.

96 Sevrî'nin sözü ve Ebû Davûd'un söyledikleri yukarıda geçti.

97 Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 72. Azimâbâdî, hadisi savunurken genellikle Zeylâî'nin söylediklerini olduğu gibi aktarır. Bkz., *et-Ta'liku'l-Muğnî*, I, 252-3. İbn Abdilberr'in söyledikleri için bkz., *el-İstizkâr*, III, 52, 53.

M. Şakir de hadisin sahih olduğunu savunmaktadır. O, Habib'in Urve'den olan rivayetinde yalnız olmadığına, Dârekutnî'de geçen, Hişam b. Urve'nin babasından yaptığı rivayeti şahit göstermektedir.⁹⁸ Oysa M. Şakir'in istişhad ettiği hadis, Hacib b. Süleyman'ın, Veki'den rivayet ettiği hadistir. Hâlbuki yukarıda geçtiği üzere Dârekutnî, Hacib'in, Veki'den olan rivayetinde yalnız kaldığını bu açıdan rivayetin zayıf olduğunu belirtmiştir. Dârekutnî'nin zayıf gördüğü bir rivayeti, başka zayıf bir rivayetin sahihliğine şahit (delil) yapması hadis tekniği açısından yanlış bir yöntemdir. Çünkü bir zayıf rivayet diğer bir zayıf rivayeti sahihlik seviyesine yükseltmez.

A. Muhammed Şakir, Zeylâi ve Azimâbâdî'nin söylediklerine ilaveten Ahmed b. Hanbel'in de bu hadisi Urve b. Zubeyr'den rivayet ettiğini delil göstererek bunun Urve b. Zübeyr olduğu kanaatini izhar etmektedir. M. Şakir kendince başka gerekçe ve deliller de sunduktan sonra, *"bu hadis sahihtir onda bir illet yoktur. Bazıları, onun sıhhati için kusur sayılmayacak şeylerle illetli göstermeye çalışmışlardır,"* değerlendirmesinde bulunmakta; *"bu (söylediklerim), hadislerin ta'lili konusunda bir mezhep veya bir âlimi taklit taassubundan uzak sahih bir tahkiktir,"* ifadesini kullanmaktadır.⁹⁹

Bir hadisin sahih olup olmadığına karar vermenin ne kadar zor olduğu bu örnekten çok daha iyi anlaşılmaktadır. İlginç olanı, hadisle ilgili tarikler ve değerlendirmeler arttıkça karışıklıkların da o nispette artmış olmasıdır.

Burada Ebû Hanife ve ilk Hanefilerin esas aldıkları rivayetler üzerinde de durmak gerekir. Hanefilerin görüşlerine delil yaptıkları rivayetlerden biri; Süfyan-ı Sevri, Ebû Ravk= İbrahim b. Yezid et-Teymî kanalıyla Hz. Aişe'den rivayet ettiği, *"Hz. Peygamber bazı hanımlarını öperdi, sonra abdest almadan namaz kıları,"* şeklinde olanıdır. Bu rivayeti lafız farkıyla veren Nesâî, Ebû Davûd ve Dârekutnî bu hadisin Mürsel olduğunu, çünkü İbrahim et-Teymî'nin, Hz. Aişe'den bir şey duymadığını ifade etmektedirler. Nesâî, Mürsel de olsa bu konuda en iyi hadis budur, demektedir.¹⁰⁰

Çeşitli tariklerle Ebû Hanife'den gelen rivayet ise şöyledir: Ebû Hanife, Ebû Ravk el-Hemedanî'den, O, İbrahim b. Yezid (et-Teymî)'den, O da Hz. Hafsa'dan, *"Hz. Peygamber namaz için abdest alırdı, sonra öperdi fakat (namaz için) abdestini yenilemezdi,"* sözünü rivayet etmiştir.¹⁰¹

98 A. Muhammed Şakir, *Sünenü't-Tirmizî, Tahkik ve Şerh*, I, 136.

99 Bkz., A. Muhammed Şakir, *Sünenü't-Tirmizî, Tahkik ve Şerh*, I, 134-8.

100 Nesâî, "Tahâre", 121, (h.no: 170); Ebû Davûd, "Tahâre", 69, (h.no: 178). Hadisin farklı tarikleri için bkz Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 254-6.

101 Dârekutnî, *age.*, I, 257.

Dârekutnî bu iki rivayetle ilgili şöyle demektedir: Ebû Ravk'tan başka kimse bu hadisi İbrahim et-Teymî'den rivayet etmemiştir; es-Sevrî ve Ebû Hanife'den başka da kimse hadisi Ebû Ravk'ten rivayet etmemiştir. Üstelik isnatta ihtilaf edilmiştir. Çünkü es-Sevrî hadisi Hz. Aişe'ye isnad ederken, Ebû Hanife Hz. Hafsa'ya isnad etmiştir, ancak ikisi de irsal yapmışlardır. Zira İbrahim et-Teymî, ne Aişe'den ne de Hafsa'dan bir şey duymuştur, onların zamanına da yetişmemiştir.¹⁰²

Beyhâkî de, İbrahim'in, Hz. Aişe'den ve Hz. Hafsa'dan bir şey duymadığını belirtmekte, “*bu konuda Hz. Aişe'den gelen sahih hadis, oruçlunun hanımını öpmesi ile ilgili olanıdır; ancak zayıf râviler onu, öpmeden dolayı abdest gerekmediğine hamlettiler. Eğer sahih olsaydı onunla amel ederdik*”, değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁰³

Bununla beraber, Dârekutnî, bu hadisin muttasıl bir senedle de rivayet edildiğini aktarmaktadır. Bu rivayet, Dârekutnî, Muaviye b. Hişam, Ebû Ravk'tan, O, İbrahim et-Teymî'den, O babasından, O'nun da, Hz. Aişe'den yaptığı rivayettir. Ancak Dârekutnî, rivayet edilen hadisin lafzında ihtilaf edildiğine dikkat çekmektedir. Zira Osman b. Ebî Şeybe, Muaviye'den bu senedle, “*Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde (hanımlarını) öperdi*” sözünü rivayet ederken; onun dışındakiler aynı senedle, “*Hz. Peygamber (hanımlarını) öperdi fakat abdest almadan namaz kılardı*” şeklinde rivayet etmişlerdir¹⁰⁴ Dârekutnî'nin hadisi, bu haliyle problemlidir (muzdarip) gördüğü anlaşılmaktadır.

Fakat buna rağmen Zeylâî, rivayetin muttasıl ve râvilerin sika olduğundan hareketle hadisin sahih olduğunu savunmakta, Azimâbâdî de onu destelmektedir.¹⁰⁵ Oysa Dârekutnî'nin işaret ettiği husus ciddi bir kusurdur ve hadislerle amel etmeye engeldir. Aynı senedle konusu bir fakat manası farklı iki hadis rivayet edildiği halde bunların iki farklı rivayet olduğuna dair bir açıklama yapılmamıştır. Belli ki râvinin biri metni yanlış aktarmıştır. Rivayetle ilgili bu problem çözülmeyen zahiren senedi sahih görülse bile onunla amel etmek caiz değildir.

Zeylâî, Beyhâkî'nin değerlendirmesi için ise, *bu, zahiri bir delile dayanmaksızın râvileri zayıf göstermektir, oysa (hadislerdeki) iki mana farklıdır, bu açıdan biri bırakılıp diğeri alınamaz*, ifadelerini kullanmaktadır.¹⁰⁶ Bizce Zeylâî'nin bu eleştirisi de yerinde değildir; çünkü Hz. Peygamber oruçlu iken öperdi hadisi farklı ka-

102 Dârekutnî, *age.*, I, 256. İbn Abdilberr de bu rivayetin Mürsel olduğunun çünkü İbrahim et-Teymî'nin Hz. Aişe'den bir şey duymadığını ifade etmektedir. Bkz., *el-İstizkâr*, III, 53.

103 Beyhâkî, *age.*, I, 126-7.

104 Dârekutnî, *age.*, I, 256.

105 Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 73; Azimâbâdî, *et-Ta'lik.*, I, 255-6.

106 Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 73; Azimâbâdî, *et-Ta'lik.*, I, 256.

nallardan da sahih bir şekilde gelmiştir ve sahih olduğu konusunda ittifak vardır. Oysa bu çalışmada da görüldüğü gibi meşhur muhaddislerin çoğu öpme ile ilgili hadisin sahih ve müsned olmadığı kanaatindedirler. Kaldı ki mana farklı olsa da iki hadis de neyin abdesti bozacağı ile ilgili olduğu için konu birliği vardır. Bu açıdan karışma ihtimalleri fazladır. Bir değil birkaç rivayette, Vekî gibi meşhur bir râviden sonra, senetteki râvilerin bire bir aynı olması tesadüfle izah edilemez. Dolayısı ile Beyhâkî'nin iddiasını destekleyen güçlü karineler vardır.

Son olarak vereceğimiz rivayet şudur: Abdurrezzak= İbrahim b. Muhammed'den= O, Ma'bed b. Nebate'den= O, Muhammed b. Amr'dan= O, Urv'den= O da Hz. Aişe'den şöyle rivayet etmiştir: “Hz. Peygamber beni öptü, fakat abdestini tazelemedi”. ez-Za'ferânî, bu rivayetle ilgili Şâfiî'nin; “Eğer Ma'bed b. Nebate'nin öpme ile ilgili hadisi sabit (sahih) olsaydı öpme ve dokunmada bir beis görmezdim, fakat ben bu Ma'bed b. Nebate'nin hali hakkında bir şey bilmiyorum. Eğer sika biri ise, delil Hz. Peygamber'den rivayet edilendir,” dediğini aktarmıştır. Rivayeti veren İbn Abdilberr, “Ma'bed meçhul biridir, bize göre onun rivayet ettikleri hüccet olmaz,”¹⁰⁷ değerlendirmesinde bulunmaktadır.

BU RİVAYETLERLE İLGİLİ GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Farklı senetler ve farklı metin versiyonları ile rivayet edilen; “Hz. Peygamber'in hanımlarını öptüğü fakat abdest almadan namaz kıldığı” anlamındaki hadislerin sahih olup olmadığı üzerinde ciddi bir ihtilaf olduğu açıktır. Bu ihtilafta ayette geçen mülânese kelimesine verilen anlamın etkili olduğu kendisini açıkça belli etmektedir. *Mülânese ile cima kast edilmiştir* görüşünde olanlar, bu konudaki rivayetlerin sahih olduğunu savunmuşlardır. *Ayette mülânese elle dokunma anlamında kullanılmıştır* diyenler ise, bu konuda sahih bir rivayet olmadığını savunmuşlardır. Bu yaklaşımı, daha çok Zeylâî, Azimabadî, İbn Hacer, Nevevî ve İbn Kudâme gibi bir mezhebe bağlı âlimlerde görmek mümkündür. Bu açıdan hicri II. ve III. asrın muhaddis ve fakihleri ile mezheplerin istikrar bulmasından sonraki dönemlerin muhaddis ve fakihlerinin rivayetlerle ilgili değerlendirmeleri arasında objektiflik farkı ortaya çıkmıştır. Sonraki asırlarda kendi mezhebinin görüşünü haklı çıkarma sâik ve gayreti rivayetleri ve değerlendirmeleri içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Kanaatimizce bu rivayetlerle ilgili isabetli bir değerlendirme yapmak için mezhep kaygısı ile hareket etmeyen tedvin dönemi muhaddis ve âlimlerinin değerlendirmelerini esas almak daha doğru bir yöntem olacaktır.

107 İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, III, 54.

Önce sahabe ve tabiûn âlimlerinin bu rivayetlerdeki yerine ve kanaatine bakalım. Bu rivayetlerin senetlerine baktığımız zaman hiç birinin, ilimle meşhur olmuş bir sahabeye isnad edilmediğini görürüz. Hiç bir meşhur sahabeden Hz. Peygamber'den veya eşlerinden *öpmenin/dokunmanın abdesti bozup-bozmadığına* dair bir şey rivayet edilmemiştir. Eğer sahabe döneminde böyle bir bilgi var idiye, kişinin hanımını öpmesinin abdesti bozmadığı görüşünde olan İbn Abbas niçin bu kanaatini bir habere değil de, mülâmesenin Arap dil örfünde cimadan kinaye olarak kullandığı esasına dayandırmıştır? Eğer Hz. Aişe veya Hafsa böyle bir şey söylediyse, nasıl oldu da hiçbir meşhur sahabe bunu duymadı. Dahası Hz. Ömer, Abdullah b. Mesûd, İbn Ömer ve Salim b. Abdullah gibi meşhur sahabilerin aksi görüşte olmaları onlara böyle bir haberin ulaşmadığını göstermiyor mu? Böyle bir haber var idiye nasıl oldu da bu meşhur sahabilere ulaşmadı? Eğer ulaştı ise muhalefet etmelerinin bir izahı var mı? Bizce bu konudaki rivayetlerin en zayıf yanı budur.

Bunun yanında makalenin çeşitli yerlerinde geçtiği gibi Ebû Hanifé'nin hocaları olan İbrahim en-Nehâî ve Hammad b. Süleyman dâhil tabiûn âlimlerinin çoğunluğu namahrem olan karşı cins dokunmanın abdesti bozacağı görüşündedirler. Bu husus, tabiûn âlimlerinin kahr ekseriyetinin bu rivayetleri sahih görmediklerini ve itibar etmediklerini göstermektedir. Zuhri, Mâlik, Şâfiî, Yahya b. Main, Yahya b. Saîd, Buhârî, Müslim, Nesâî, Tirmizî gibi hicri II. ve III. asrın bir mezhebin tesirinde hareket etmeyen muhaddis ve fakihlerinin çoğunluğu bu konuda müsned-sahih bir rivayetin olmadığını, var olanların da Mürsel olduğu hususunda neredeyse müttefiktirler. Tedvin dönemi kitaplarında geçen üç rivayet vardır. Bunlardan, Ebu Hanife ve Süfyan-ı Sevrî'nin, Ebû Ravk ve İbrahim b. Yezid et-Teymî kanalıyla, birinin Hz. Aişe diğerrinin Hz. Hafsa'ya isnad ederek rivayet ettiği hadisin Mürsel olduğu hususunda ittifak vardır. Çünkü et-Teymî ne Hz. Aişe'yi ne de Hz. Hafsa'yı görmüştür. Bu dönem kitaplarında yer alan diğer rivayet, Urve'ye nisbet edilendir. Tedvin dönemi muhaddislerinin çoğu bunun Urvetü'l-Müzennî olduğu kanaatinde olduklarından hadisi sahih görmemişlerdir. Ancak Zeylâî ve Azimabadî gibi bazı müteahhir hadis münekkitleri bunun Urve b. Zubeyr olduğunu, dolayısı ile hadisin sahih olduğunu savunmuşlardır. İşin içine mezhep saiki girdiğinden yapılan değerlendirmelerde tarafsız davranıldığını söylemek gerçekten zordur. Meşhur hadis imamlarının zayıf dediği rivayetlerin, Zeylâî ve Azimabadî tarafından sahih kabul edilmesi başka nasıl izah edilebilir? Diğeri ise Ma'bed b. Nebate'nin rivayet ettiği hadistir. Ma'bed'in meçhul biri olduğu, hadisiyle ihticac edilemeyeceği konusunda fazla bir ihtilaf yoktur.

Sonraki dönemlerde ise bu rivayetlerin tarikleri artmış ve işin içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Çünkü bir yandan zayıf râvilerin içerisinde yer aldığı tarikler ortaya çıkmış, bir yandan da ilk dönemlerde Mürsel olarak rivayet edilen hadislere müsned/muttasil senetler bulunmuştur. Bunların çoğu önceki Cami ve Sünen'lerde ya yoktur ya da Mürsel bir senetle yer almaktadır. Örneğin İbrahim b. Yezid et-Teymî'nin Hz. Aişe'den Mürsel olarak rivayet ettiği hadisi, Hacib b. Süleyman, isnada İbrahim et-Teymî'nin babasını ilave ederek Veki'den müsned bir şekilde rivayet etmiştir. Yine Zührî'den, kendi görüşüyle zıt hadis rivayet edilmiştir. Daha önce başka örnekler de geçti. Konu ile ilgili bütün rivayetleri veren Dârekutnî, müsned-sahih görülen versiyonları dâhil, bu rivayetlerin ya senedinde ya da metninde problem olduğunu bazen açıkça, bazen de ima yoluyla ifade etmektedir.¹⁰⁸ Daha önce geçtiği üzere Dârekutnî'nin, müsned-sahih görülen versiyonları ile ilgili dile getirdiği kusurlar, bizce ciddidir, bunların sahih olduğunu savunanların gösterdikleri gerekçeler ise ikna edici olmaktan uzaktır. Nesâî, Tirmizî ve Dârekutnî'nin de belirttiği gibi bu konuda en sahih görülen rivayetler, yukarıda da geçtiği üzere Mürseldir.

Zeylâî, delilsiz iddia dese de, Beyhakî'nin, zayıf râvilerin Hz. Aişe'den gelen, *oruçlunun hanımını öpmesi ile ilgili hadisi, öpmeden dolayı abdest gerekmediğine* hamlettikleri şeklindeki değerlendirmesi aslında hepten delilsiz değildir. Çünkü Dârekutnî'nin öpme ile ilgili bazı zayıf rivayetlerin senetlerinin, meşhur bazı hadis İmamlarından itibaren, "*Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde öperdi*" şeklindeki sahih rivayetlerin senetleriyle aynı olduğu şeklindeki tespiti, Beyhakî'nin iddiasını doğrulayan nitelikte somut bir delildir. Hâsılı gönül rahatlığı ile bu konuda müsned-sahih bir hadis olduğunu söylemek gerçekten zordur.

Burada şu denilebilir: İlk dönemlerde birçok müçtehit ve muhaddis Mürsel haberi mutlak zayıf saymamış, sahihliğine kanaat getirdiği Mürsel haberlerle amel etmişlerdir. Mürsel haberle amel etmek Ebû Hanîfe'nin de hadis alma usûlüne aykırı değildir. Dolayısı ile bu bir usul meselesidir, Mürsel bile olsa Hanefilerin bu haberlerle amel etmesi kendi usullerine uygundur, kınanamaz. Bu elbette doğru bir söylemdir, buna itiraz edilemez. Ancak bizim söylemek istediğimiz şudur: Oturmuş anlayışa göre mürsel hadis zayıf bir hadis çeşididir, sahih olduğunu gösteren başka delil ve destekleyiciler yoksa onunla amel edilemez. Bu mesele ile ilgili rivayetlerin en iyileri mürseldir. Bazıları bu konuda sahih rivayetler olduğu

108 Bu konuda iyi bir araştırma yapan Hüseyin Kahraman, Zeylâî'nin ibarelerine güvenmiş olacak ki, Darekutî'nin hadisi sahih bir senedle rivayet ettiğini ifade etmektedir. Oysa Darekutî'nin yazdıkları dikkatlice okunduğunda, O'nun da Beyhakî gibi, bu hadisin, "*Hz Peygamber oruçlu iken öperdi*" hadisiyle karıştırıldığı kanaatinde olduğu görülecektir.

kanaatinde olsa da çoğunluğa göre bu konuda sahih bir rivayet yoktur. Bu açıdan bir kesim bu mürsel rivayetlerle amel etmediği için sahih sünneti terk etmekle suçlanamaz. Kaldı ki çoğunluğa göre abdest ayetinin hükmü vaz' etme biçimi, mülâmesenin cima dışındaki dokunmalar olduğu konusunda açıktır. Sahabe ve tabiün âlimlerinin çoğunluğu da bu görüştedir. Bu açıdan muhaddislerin çoğunluğu tarafından zayıf görülen bu rivayetlerle amel etmek gerekli ve caiz değildir.

Kanaatimizce bu rivayetlerin red ve kabulünde asıl etkili olan amil hadis alma yöntemi değil, ayette mülâmesenin hangi anlamda kullanıldığı hususunda oluşan esas kanaattir. Hanefiler mülâmesenin cimadan kinaye olarak kullanıldığı kanaatinde oldukları için ilgili rivayetlerle, İbn Abbas'ın görüşünü kendilerine delil yapmışlardır. Öyle görünüyor ki böyle bir rivayet olmasaydı bile Ebû Hanife yine bu görüşü savunacaktı. Yine görünüşte Şâfiî Mürsel hadisi zayıf gördüğü için; Mâlikiler ise bu rivayetleri sabit görmedikleri için kabul etmemişlerdir. (Bilindiği gibi Mâlikiler de sabit gördükleri Mürsel haberle amel ederler.) Bizce Şâfiî ve Mâlikiler bu rivayetleri ayetin açık hükmüne aykırı gördükleri için fazla iltifat etmemişler; Hanefiler ise bu rivayetleri, ayette geçen mülâmeseye yükledikleri anlama uygun buldukları için delil olarak kullanmışlardır.

KONU İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Konu ile ilgili rivayetlerin sıhhati hakkındaki kanaatimizden sonra şimdi de mezheplerin görüşlerini değerlendirmeye çalışacağız. Yaptığımız incelemede her mezhebin görüşünde itiraza açık noktalar bulunduğu kanaatine vardık. Bu itiraz noktalarımızı Hanefi mezhebinden başlayarak vermeye çalışalım:

Hanefilerin ayette *mülâmesenin* cimadan kinaye olarak kullanıldığı, karşı cinsle dokunmakla abdestin bozulmayacağı şeklindeki görüşlerinin dayandığı rivayetlerin zayıf olduğu şeklindeki kanaatimizi yukarıda ifade ettik. Hanefilerin bu meselede İbn Abbas'ın görüşünü tercih etmeleri de makul karşılanmamıştır. Bilindiği gibi Hanefiler her vesile ile fıkhıdaki çizgilerinin Hammad, İbrahim en-Nehaî/Alkame ve İbn Mesud/Hz. Ömer kanalı olduğunu ifade ederler. Sahabe ve tabiünün en fakihlerinin bunlar olduğunu ısrarla savunurlar. Oysa bu meselede bunların görüşünü terk etmişler, İbn Abbas'ın görüşünü tercih etmişlerdir. Bu açıdan da bu meselede tutarsızlık sergilemekle tenkit edilmişlerdir.

Hanefilerin görüşünün bir zayıf yanı da dokunmaya neredeyse bir sınır çizmemiş olmalarıdır. Ancak aşırı mübaşeret durumunda abdest gerekir, şeklindeki görüşlerinin naslarda bir dayanağı yoktur. Zaten aşırı mübaşeretin ne olduğu üzerinde de ihtilaf etmişlerdir.

Yaklaşım olarak Hanefi Mezhebinin karşıtı olan görüş Zahirilerindir. Hanefilerin aksine İbn Hazm ayetin umumi ve zahiri anlamına aykırı bütün yorum ve rivayetleri reddetmektedir. O, temel olarak dokunma ile ilgili rivayetlerin sahih olmadığını, sahih iseler bile ayetin hükmü ile nesh edildiğini savunmaktadır. Bu açıdan O'na göre ister mahrem olsun ister namahrem olsun, ister büyük olsun ister küçük olsun direk çıplak tene olan her dokunma abdesti bozar. Ancak İbn Hazm'ın, Şa'bi, en-Nehâi ve Hammad'an nakledilen, *sadece kasıtlı dokunmanın abdesti bozacağı* şeklindeki görüşü benimsemesi bizce isabetli bir tercih olmakla beraber, kendi temel yaklaşımı ile çelişmektedir. Çünkü bir taraftan ayette bir tahsis olmadığı gerekçesiyle karşı cins konusunda ayırım yapmayı reddederken; diğer taraftan sadece kasıtlı dokunmaların abdesti bozacağını savunmak suretiyle tahsis yapıp çelişkiye düşmüştür.

Zahiri düşüncenin temel handikabı yorumda (tahsis, takyid ve tefsir vs.) şerî hükümlerin konuluş gayesine hiç itibar etmemeleridir. Oysa şer'î hükümler bir gayeye binaen vaz' edilmişlerdir. Sadece zahiri esas almak, şerî hükümleri anlamsızlığa ve katılığa mahkûm etmektir. Zahiri mezhebinin yaklaşımının ne tür sonuçlara müsait olduğunu bu meselede çok iyi görebiliyoruz. Onlara göre bir anne erkek çocuğuna, bir baba kız çocuğuna kasten dokunduğu zaman abdesti bozulur. Hedefi ve gayesi belli böylesi âmm (genel) bir hükümden bu kadar katı bir sonuç çıkarmak, Zâhiriliğin şer'î ahkâmı anlama konusunda ne denli problemlili bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir.

Hanbeliler de ayette bir tahsis olmadığı gerekçesiyle büyük küçük, mahrem namahrem ayırımı yapmadan karşı cins dokunmanın abdesti bozacağı görüşündedirler. Zahirilerden ayrıldıkları nokta, dokunmanın şehvet amaçlı olmasını şart koşmalarıdır. Bunu da Hz. Peygamber'in abdestli iken kızı Fatıma'yı öptüğü ve torunu Umâmeyi omuzuna alarak namaz kıldığı şeklindeki rivayetlere dayandırmaktadırlar. Bu rivayetler olmasaydı her halde zahirilerden farklı düşünmeyeceklerdi. Oysa insan, normalde mahremine ve küçük çocuğa karşı şehvet his etmez, insan fıtratı bunu gerektirdiği gibi gâlib-i hal de böyle cereyan eder. Fikhî ahkâmı belirlemede gâlib-i hal önemli bir kriterdir. Hz. Peygamber'in kızını ve torununu öptüğü halde abdest almaması da bu fitri esasa binaendir. Esasen kişinin mahremine (anne-baba, çocuk, kardeş) ve küçüklere karşı şehvet his etmesi normal bir durum değildir. Bu açıdan, Hanbelilerin, Hz. Peygamber'in bu davranışını şehvetsiz olma gerekçesiyle ta'lil etmeleri makul bir yorum olmadığı gibi, *ayette en-Nisâ lafzı âmm olarak kullanılmıştır, delil olmadan tahsis olmaz* gerekçesini ileri sürerek mahreme ve çocuğa şehvetle dokunmanın abdesti bozacağı şeklindeki yaklaşımları da aşırı lafızlıktan başka bir şey değildir. Bu yaklaşım, şer'î hükümleri mana

ve gayeden soyutlamak soncunu doğurur. Oysa lafzî anlamın tükendiği nokta hükmün konuluş gayesine yönelmek bizi daha isabetli sonuçlara götürür.

Mâlikiler ise hükmü tamamen şerî gayeye bina etmişlerdir. Her ne kadar Mâlikiler mülâmesenin ayette elle dokunma anlamında kullanıldığı görüşünde iseler de; onlara göre abdesti bozan dokunma sadece şehvet amaçlı olan dokunmadır. Çünkü hüküm bu amaca binaen konmuştur. Bu açıdan Mâlikilere göre namahrem de olsa karşı cinsle şehvetle dokunulmadığı müddetçe abdest bozulmaz. Mâlikilerin şehvetle dokunma ile ilgili görüşü şu açılardan itiraza açıktır:

Şehvet şartının dayandığı bir delil yoktur. Ayette böyle bir şart olmadığı gibi; ne Hz. Peygamber'den buna delil teşkil edebilecek bir rivayet gelmiştir;¹⁰⁹ ne de sahabe ve tabiundan böyle bir görüş nakledilmiştir. Esasen hukukta normatiflik esastır. Hükmün tümüyle kişiden kişiye halden hale değişebilen bir duruma bina edilmesi, hukukun normatiflik esasıyla çelişmektedir. Çünkü bu durumda hüküm nesnel bir duruma değil, tamamen kişinin vicdanına havale edilmiş olduğundan keyfiliğe yol açar. Bu açıdan gai yorum daha çok illet/sebepe gibi hüküm için maddi kriterin belirlenmediği (meskûtun anı) gri alanlarda başvurulması gereken bir yöntem olmalıdır. Oysa bu meselede hüküm şehvet ve lezzete değil açıkça dokunmaya bina edilmiştir. Çünkü dokunmadan genellikle şehvet hâsıl olur. *el-hukmu li'l-ekser* (hüküm çoğunluk esasına göredir) kuralı gereği, sebep müsebbebe yerine ikame edilmiştir. Sebep genellikle müsebbebi meydana getirdiği için böyle durumlarda gâlib-i hal vuku bulmuş gibi kabul edilir.

Şâfiî mezhebinde kasti olmayan (kazara veya bilmeyerek) dokunmalarda da abdestin bozulacağını şeklinde sahih kabul edilen görüş de bizce ana tezleriyle çelişmektedir. Çünkü bir taraftan her türlü dokunmanın abdesti bozacağı şeklindeki görüşlerine, ayette tahsis yapılmamasını gerekçe gösterirlerken; diğer taraftan şehvet uyandırmadığı gerekçesiyle küçük çocuğa, mahreme, saça, dişe ve tırnağa dokunmanın abdesti bozmadığını savunmaktadırlar. Oysa ayette bu konuda da bir tahsis yoktur. Saç, diş ve tırnak konusunda zahiri anlamın terk edilip hükmün konuluş gayesine yönelindiği açıktır. Madem bir yerden sonra ayetin umumunu, hükmün konuluş gayesi (makâsıd-ı şerîa) doğrultusunda tahsis etme zorunluluğu doğmaktadır, kastın hukuktaki önemi göz önünde bulundurarak kasıtlı olmayan dokunmaları da bu genel hükümden istisna etmeleri beklenirdi. Çünkü kasıtlı olmayan dokunmalardan hem şehvet hâsıl olmaz; hem de şer'de mükellef, prensip olarak maddi veya manevi bir zarar doğurmadığı müddetçe kasti olmayan fille-

rinden dolayı sorumlu olmaz. Esasen *kasıt* hukukun her alanında önemli bir kriterdir. En ağır suçlarda bile kastın olup olmadığına bakılır. Bu açıdan biz Mezhepte Furanî ve Cüceynî gibi alimlerin de savunduğu; *sadece kasti olan dokunmaların abdesti bozacağı*, şeklindeki görüşün isabetli olduğu kanaatindeyiz.

SONUÇ

Bu çalışmada karşı cinse dokunma ile ilgili nass ve görüşler tahlil edilerek bir neticeye varılmaya çalışılmıştır. Ayette mülâmesenin cima dışındaki dokunmalar için kullanıldığı şeklindeki cumhurun görüşü dayandığı deliler açısından güçlü gözükmektedir. Ayetin hükmü vaz' etme biçimi, sahabe ve tabiûn fakihlerinin çoğunluğunun bu görüşte olmaları bizi bu sonuca götürmüştür.

Dokunmada şehvet şart olmadığı gibi her tür dokunma da abdesti bozamaz. Bu konuda Tabiûn âlimlerinden Şa'bi, İbrahim en-Nehâi ve Hammad'ın, bazı önemli Şâfiî fukahâsının ve İbn Hazm'ın, *sadece kasıtlı olan dokunmaların abdesti bozacağı* şeklindeki görüşünü tercihe şayan buluyoruz. Buna göre kişi karşı cinsin çıplak tenine her hangi bir uzvuyla *kasten* dokunursa abdesti bozulur. Eğer kasıt yoksa abdesti bozulmaz. Kişinin mahremine, karşı cinsten olan küçük çocuğa ya da karşı cinse ince bir elbise üzerinden dokunması abdestini bozamaz. Ancak bu kişilere şehvetle dokunursa bizce abdest alması müstehaptır. Çünkü abdestsizliğe sebep olan bir fiil işlediği için abdestinin bozulduğu hususunda güçlü şüphe hâsıl olmuştur. Eğer bu kişilere dokunmakla tenasül uzvu intişar ederse abdesti bozulur. Çünkü tenasül uzvunun intişar etmesi durumunda mezinin gelmesi gâlib-i haldir. İhtiyat gereken durumlarda gâlib-i hal vuku bulmuş gibi kabul edilir. Şehvet hâsıl etmediği için dişe ve tırnağa dokunmanın abdesti bozmayacağı kanaatindeyiz. Zaten çıplak tene dokunmadan bunlara dokunmak dikkat gerektirdiği için şehvet hâsıl etmesi gâlib-i hal değildir.

Ancak nasslarda açıkça ifade edilmediği için meskûtun anh kalmış durumlar için hükmün konuluş gayesini esas almanın daha doğru olduğu kanaatindeyiz. Kişiden kişiye değişen ve gâlib-i hal kuralını işletemediğimiz durumlarda subjektif kurallar koymak ve hükmünü kişinin iç dünyasına havale etmek daha uygun görünmektedir. Örneğin hangi yaştaki çocuğa ve ihtiyara dokunmanın abdesti gerektirdiği hususunda nasslarda bir açıklık yoktur. Her küçük çocuk ve ihtiyar bir olmadığı gibi; onlara dokunan her insanın da aynı şeyi his ettiği söylenemez. Örneğin yaşlı bir adamın dokuz on yaşındaki bir kız çocuğuna karşı şehvet his etmesi nadir bir durumdur; oysa genç bir insanın şehvet his etmesi olağandır.

Bundan dolayı bunlara dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı hususunu kişilerin durumuna göre belirlemek daha makul görünmektedir. Şöyle ki: Eğer kişi kendisi açısından karşı cinsi şehvet duyulabilecek biri olarak görüyorsa ona kasten dokunmasından dolayı abdest alması gerekir; eğer kesin bir şekilde şehvet his etmiyorsa abdest almasına gerek yoktur. Bunu da kişi kendisi takdir edecektir. Bize göre saç da böyledir. Karşı cinsin saçına dokunan/okşayan kişi şehvete kapılıyorsa abdest alması gerekir; şehvet his etmiyorsa abdest almasına gerek yoktur. Her ne kadar Şâfiî saç, diş ve tırnağı bir tutmuşsa da yine de bir ayırım yaparak saçta dokunmaktan dolayı abdest almayı müstehap görmektedir. Kanaatimizce saç hususunda şehveti esas almak daha isabetli olur.

Sadece dokunan mı abdestinin bozulacağı yoksa kendisine dokunulandan da abdestinin bozulup bozulmayacağı hususuna gelince: Bizce kendisine dokunulan bunun farkında ise buna rağmen rıza gösteriyorsa abdesti bozulur. Çünkü fiile kasıtlı iştirak vardır. Eğer kendisine dokunulduğunun farkında değilse abdesti bozulmaz. Çünkü hem kastı yoktur, hem de mükellefin, kendisi açısından yok hükmünde (ke en lem yekün) olan şeyden mesul tutulması Şer'in mükellef tutma prensiplerine aykırıdır. Kişi karşı cinsin kendisine dokunduğunu farkı ettiği andan itibaren karşı tarafı bundan men eder veya uzaklaşırsa abdesti bozulmaz, men etmezse abdesti bozulur. Her şeyin doğrusunu Allah bilir.